

GLASOSLOVNI OPIS TREH PREKMURSKIH GOVOROV IN KOMENTAR K ZGODOVINSKEMU GLASOSLOVJU IN OBLIKOGLASJU PREKMURSKEGA NAREČJA

Prvi del razprave je fonološki oris treh prekmurskih govorov, ki zastopajo tri tradicionalne podskupine: goričko, ravensko in dolinsko. Martinjski (gorički, severno Prekmurje), cankovski (ravenski, jugovzhodno Prekmurje) in polanski (dolinski, jugovzhodno Prekmurje) govor se glasoslovno razlikujejo po razmeroma mladih, samo prekmurskih inovacijah. To so: (1) zaokroženje kratkega in nenaglašenege *a* (Martinje, Cankova) nasproti zaokroženju dolgega naglašenege *a* (Polana); (2) olajšanje končnega *-l > -o* (Martinje, Cankova) nasproti olajšanju *-l > -u* (Polana); (3) sprememba *j > d'* pred naglašnim samoglasnikom ali za soglasnikom (Martinje, Cankova); (4) celotna prefonologizacija kolikostnih v kakovostna nasprotja (Martinje); (5) sprememba *t > k* pred zlogotvornim **l* (Cankova, Polana). — V drugem delu razprave se obravnavajo nekatere podrobnosti glasoslovnega in oblikoslovnega razvoja prekmurščine v odnosu do praslovanščine in prvotne slovenščine, pri čemer se glavna pozornost posveča vprašanju, ki doslej niso bila v celoti osvetljena v dialektološki literaturi. V novi luči je prikazan pomik cirkumfleksa, podaja pa se tudi nova hierarhija naglasnega umika v notranjih zlogih. Kontrastivna analiza razmeroma starinskega cankovskega samoglasniškega sistema v primerjavi z inovativnim martinjskim skuša osvetliti nadomestitev razločevalne kakovosti s kolikostjo, in sicer kot strukturalno motivirano serijo sprememb.

The first part of the paper presents a phonological sketch of three village dialects of Prekmurje (located in northeastern Slovenia and southwestern Hungary), representing the three traditional subdivisions of the dialect: *goričko*, *ravensko* and *dolinsko*. Martinje (*goričko*, northern Prekmurje), Cankova (*ravensko*, southwestern Prekmurje) and Polana (*dolinsko*, southeastern Prekmurje) differ from each other phonologically in terms of relatively recent Prekmurje-internal innovations: (1) rounding of short and unstressed *a* (Martinje, Cankova) vs. rounding of long stressed *a* (Polana); (2) lenition of word-final *-l > -o* (Martinje, Cankova) vs. lenition of *-l > -u* (Polana); (3) the change *j > d'* before a stressed vowel or following a consonant (Martinje, Cankova); (4) complete rephonologization of quantitative with qualitative oppositions (Martinje); (5) the change *t > k* before **l* (Cankova, Polana). — The second part of the paper treats some details of the phonological and morphological development of Prekmurje with respect to Common Slavic and Common Slovene, focusing on issues that are not discussed fully in the dialectological literature. A new proposal for the advancement of the circumflex is discussed as well as a phonological hierarchy given for the retraction of stress from internal syllables. A contrastive analysis of the relatively conservative vowel system of Cankova with the innovative system of Martinje attempts to elucidate the processes by which distinctive quality replaces quantity as a structurally motivated set of changes.

I. GLASOSLOVNI OPIS TREH PREKMURSKIH GOVOROV

0 Uvod

0.1 Prispevek sinhrono in diahrono obravnava fonološke sisteme treh prekmurskih govorov v Sloveniji (posamezni govori tega narečja ležijo zunaj matičnega ozemlja v Porabju na Madžarskem).^{*} Izbrani so govori treh vasi, ki predstavljajo tri različne vrste glasovnih sestavov v prekmurskem narečju: (1) govor vasi Polana je s fonološkega

^{*}Sestavek povzema drugo poglavje doktorske disertacije (GREENBERG 1990). Terensko delo za disertacijo je finančno podprla ustanova Fulbright s štipendijo (Fulbright-Hays Dissertation Fellowship) v študijskem letu 1988–1989. Hvaležen sem tudi za finančno podporo Kansaške univerze (General Research Fund Grant Award št. 3686-0038), ki mi je omogočila poletni dopust l. 1992 za pisanje dodatka z opisom govorov in pripravo prispevka za objavo. Za nasvete dolgujem

stališča najbolj konservativen; (2) govor vasi Cankova ima v glasovju ohranjevalne in inovativne prvine in je v tem smislu nekako prehodni; (3) govor vasi Martinje je najbolj inovativen.¹ Vasi pripadajo trem tradicionalnim prekmurkim podnarečjem: govor Polane je tipičen za dolinsko (jug), govor Cankove za ravensko (zahod) in govor Martinja za goričko podnarečje (sever).² Razlike med temi tremi podnarečji so vidne že na glasoslovni ravnini. Za zgled lahko navedemo tri izoglose, ki imajo ne le strukturni pomen za glasoslovne sisteme, ampak nosijo tudi sociolingvistično vrednost (tj. po teh prvinah ljudje pogosto prepoznajo nosilce drugega podnarečja): (1) $j > d'$ pred naglašanim samoglasnikom ali neposredno za soglasnikom (*j'aboko* || *d'áboko*; *lidd'e*: || *lid'je*:); (2) zaokroženost kratkega *a*-ja (*gl'a:vá* || *gl'á:va*); (3) $-l > -u > -o$ (*n'εseŋ*, *t'εoci* || *n'εseu*, *t'εuci*).³ Preglednica kaže, če je inovacija značilna za podnarečje.

	$j > d'$	$ǎ > ǎ$	$-u > -o$
GOR.	+	+	+
RAV.	+	+	±
DOL.	-	-	-

Slika, prikazana v preglednici, je seveda shematična, resničnost je bolj zapletena. Tako so npr. med področjema, ki se razlikujeta po razvrstitvi zaokroženosti *a*-ja (*gl'a:vá* || *gl'á:va*), vasi, ki te (sicer odvečne) lastnosti nimajo (v avtorjevem gradivu sta taki vasi Beltinci in Renkovci, a verjetno so še druge). Več o posameznih razvojih gl. gradivo in obravnavo spodaj, tu je pa treba opozoriti le na dejstvo, da izoglose

zahvalo tudi osebam, brez katerih bi bilo to delo neuresničljivo. To so: prof. dr. Ronelle Alexander, prof. dr. Henrik Birnbaum, prof. dr. Alan Timberlake, dopis. član akad. prof. dr. Jože Toporišič (mentorji disertacije); prof. dr. Tine Logar, akad. univ. prof. dr. Vilko Novak, prof. dr. Willem Vermeer (vsebinsko svetovanje); mag. Francka Benedik, mag. Sonja Horvat (dostop do arhiviranega narečnega gradiva in nasveti v zvezi z njim); g. Ivan Camplin, g. Lojze Kozar, prof. dr. Ludvik Olas, dipl. etnol. Štefan Skledar, prof. dr. Zinka Zorko (pomoč pri orientaciji na terenu). Posebno zahvalo dolgujem družinam Kozar (Martinje), Lovenjak (Cankova) in Skledar (Turnišče), ki so mi z izredno gostoljubnostjo v praktičnem smislu pomagale med terenskim delom, ter številnim požrtvovalnim prekmurkim domačinom, ki so z velikim potrpljenjem z mano delili svoje znanje domače govorice.

¹Gradivo je bilo zbrano tako, da je bil na magnetofonski trak posnet spontani govor. Raziskovalec je pogovor le usmerjal, da bi tako povečal možnost, priti do zaželenih oblik. Informatorji so bile pretežno ženske, stare nad 60 let, ki so preživele vse ali večino življenja v rojstni vasi in po možnosti imele starše, ki so bili prav tako rojeni v isti vasi; pri takih osebah naj bi bil vpliv tako knjižne slovenščine kot tudi srbohrvaščine kar najmanjši.

²Polana (uradno Velika Polana; ne smemo je mešati s Polanó v predmestju Murske Sobotne) se nahaja v jugovzhodnem kotu Prekmurja, manj kot 3 km od reke Mure (slovensko-hrvaške meje). Vas ima dva dela – Veliko in Malo Polano, leži pa ob potoku Črnc južno od Turnišča in severno od glavne ceste, ki povezuje Lendavo z Mursko Soboto. S 193 metri nadmorske višine je najnižje ležeča med tremi obravnavanimi vasmimi. Cankova se nahaja na jugozahodnem robu Prekmurja, neposredno ob avstrijski meji ob cesti, ki povezuje Petanjce (na jugu) in Kuzmo (na severu). Leži 214 m nad morjem na rahlo valovitem svetu, ki na severu postopno prehaja v višje ležeče Goričko. Martinje leži na skrajnem severnem robu Prekmurja na slovensko-madžarski meji; v času te raziskave je bilo do vasi mogoče priti le po makadamski cesti, ki vodi od Kuzme do Gornjih Petrovcev. Zgodovinsko je bil kraj najtesneje povezan z Gornjim Senikom na madžarski strani. Kot je značilno za Goričko, je tu svet zelo valovit: nadmorska višina kraja je povprečno 365 m, v najvišji točki, Srebrnem bregu, kjer je bilo zbrano gradivo, pa doseže 404 m.

³Zaradi enostavnosti je znak za nezlogotvornost povsod izpuščen. Zaradi tega je treba brati *eu*, *ou*, *ei*, *ie*, itd. kot *ey*, *oy*, *ej*, *je*.

potekajo pretežno od severa proti jugu, kar nas navaja k domnevi, da je za nekatere spremembe v prekmurščini mogoče iskati vzrok v stiku s sosednjo madžarščino.

0.2 Prekmursko narečje je za slovansko in splošno jezikoslovje zanimivo iz več razlogov, v zgodovinskem in tipološkem pogledu pa še posebej. Kot obrobno narečje slovenskega jezikovnega ozemlja ohranja strukturne prvine, ki so drugod izgubljene, npr. kračino kot odraz starega akuta; fonološka okolja, kjer praslovanski cirkumfleks ni pomaknjen (gl. Greenberg V pripravi in spodaj). Arhaični in tudi nekateri mlajši pojavi prekmurščino povezujejo s sosednjim kajkavskim narečjem, odnos med njima pa še ni docela razjasnjen. V tem smislu je prekmurščina izredno dragocena, ker je ostala sorazmerno nevpivana od drugih narečij, v nasprotju s sosednjo (vsaj osrednjo) prleščino, ki je verjetno mešano kajkavsko-slovensko narečje (Rigler 1986 [1973]: 125–126). Ponekod se pojavljajo tudi zveze z zahodnoslovanskimi jeziki, posebno s slovaščino (npr. inovacija in potem ohranitev dolgega tematskega samoglasnika *-e-* v sedanjiku naglasne paradigme C tipa *nēs'e:š*, *zov'e:š*, prim. slš. *nesieš*, *zovieš*); to je pričakovano, ker je prekmursko narečje najsevernejše med južnoslovanskimi narečji. Kot narečje v stiku z drugima jezikoma, nemščino in madžarščino, ima prekmurščina lastnosti, ki niso znane (ali so vsaj redke) v drugih slovenskih narečjih, npr. prehod *j* > *d'* pred naglasom ali za soglasnikom in sprednja zaokrožena samoglasnika *ü* in *ö*. Prekmursko besedišče se spričo dolgotrajne odrezanosti od drugih slovenskih narečij in zaradi stika s sosednjimi jeziki močno razlikuje od osrednjeslovenskega (gl. npr. Novak 1985). Pomembna so tudi zunajjezikovna dejstva, npr. razmeroma dolgo izročilo pokrajinskega knjižnega jezika, ki je še vedno v rabi v zasebnem sporazumevanju v Porabju in kot obredni jezik pri protestantih v Prekmurju.

0.3 Opis fonoloških sistemov treh vasi po zgledu opisov v Ivić in dr. 1981 (vendar nekoliko krajši); vključuje inventar in zgodovinski izvor fonemskih nasprotij, izpuščena pa je sinhrona razvrstitev fonemov, ki se da razbrati iz navedenega gradiva, ker je razprava osredinjena na zgodovinsko obravnavo. Najprej so podani vsem trem vasem skupni soglasniški razvoji, nato pa samoglasniški sistemi za vsako vas posebej; pri soglasniških sistemih so ločeno obravnavane le lastnosti, ki so v obravnavanih govorih različne. Zgodovinski razvoj samoglasniškega sistema, ki je podlaga panonski narečni skupini, je orisan pri Riglerju ([1963] 1986, posebno str. 157, 171–172).

1 Skupne poteze v soglasniških sistemih

1.1 Zaradi jednatosti so tu obravnavani pojavi vseh treh govorov, ki se s knjižnim jezikom ne ujemajo in so, v zgodovinskem smislu, dodatek k izhodiščnemu sistemu v Logar 1981.⁴

1.1.1 Vsi nezvočniki pa tudi /v/ so nezveneči pred nezvenečimi zaporniki in pred premorom, pred zvenečimi soglasniki pa so zveneči, npr. *b'o[p]*—*b'o[b]*a, *gosp'ou[t]*—*gosp'ou[d]*a, *z'a:[v]ec*—*z'a:[f]ci*; *v'i:di[ž]* *ga*, *sl'ei[b]* *b'ü:u* (Cankova). Kakor tudi ponekod drugod v slovanskih jezikih, se /v/ obnaša kot nezvočnik pred soglasniki in pred premorom (*z'a:[v]ec*—*z'a:[f]ci* (Cankova); *z m'äü[f]* 'z mano' (Polana), *d'ostä*

⁴V gradivu se uporablja transkripcija za OLA z nekaterimi manjšimi spremembami (gl. Ivić in dr. 1981). Če ni posebej označeno, je transkripcija fonetska: oblike se navajajo, kot so bile prepisane z magnetofonskega traku. Ko je treba poudariti raven razčlenbe, se uporabljajo oklepaji: fonemska transkripcija je v poševnih //, fonetska v oglatih [].

kr'a:[f] (Cankova)), kot zadnji v sklopu pred samoglasnikom pa kot zvočnik, pred katerim nezvočniki ohranjajo zvonečnostno nasprotje (*tv'oj—dv'ojni* (Polana)).⁵

1.1.2 Govora Martinja in Cankove poznata prehod /j/ → [d']; v cankovskem govoru v [g] pred sprednjimi samoglasniki, v [ʒ] pred zadnjimi in včasih pred /ε/, npr. *dr'eiv[d']ε*, *p'ier[d']ε*, *v'arb[d']ε* (M), *m'our[ʒ]ε*, *več'er[ʒ]ä*, *z'el[ʒ]ε* (C). Za nezvenečim soglasnikom pa *d'* postane nezveneč, npr. *r.ɬspat[t']'ei*, *lielič[t']ε* 'smrečje' (M), *râspet[k]'e*: 'razpelo', *vlâs[k]'e*: 'lasje' (C).

1.1.3 V vseh treh govorih (podobno kot drugje v Prekmurju) sta sovpadla **t* in **l'* (>*l*) pred olajšanjem **l*-ja na koncu zloga (**l*>*u*), npr. *kr'â:u*, *sp'â:u* (< *kra:l'* (ə), *spa:l*(ə)) (Polana). Ta relativna kronologija je obrnjena v primerjavi z večino slovenskih narečij.

1.1.4 Na koncu zloga, ko se glasovno okolje ne spreminja (npr. mest. mn. *-ah*) imamo prehod **h* > *j*. V okoljih, ki se spreminjajo, pa imamo premeno *h* ~ *j* ~ ∅, npr. *str'a:h* ~ *str'a:j* ~ *str'a*: (Cankova).

1.1.5 V cankovskem in polanskem govoru prehaja *t* v *k* pred *l*, npr. *k'u:stâ* 'noseča', *k'učŋcâ* 'nabijanica' (Cankova), *k'u:sta* (Polana). V Martinju je *t* v tem položaju ohranjen (*t'učŋcA*, *t'ukɔ* 'tolkel').

1.1.6 Podrobneje o zgoraj omenjenih pojavih glej opis spodaj.

2 Polana⁶

2.1 Samoglasniški sestav

Dolgi naglašeni

<i>i</i>	<i>ü</i>	<i>u</i>
<i>eĭ</i>		<i>ou</i>
<i>ie</i>	(<i>ö</i>)	<i>ä</i>

Kratki naglašeni

<i>i</i>	<i>ü</i>	<i>u</i>
<i>e</i>	(<i>ö</i>)	<i>o</i>
<i>ä</i>		<i>a + ĺ</i>

Nenaglašeni

<i>i</i>	<i>u</i>
	<i>o</i>
<i>ä</i>	<i>a + æ</i>

2.1.1 Nenaglašeni /i/ se v vseh položajih uresničuje kot ohlapen, rahlo proti sredini pomaknjen samoglasnik. V navedenem gradivu se to ne označuje, ker gre za docela predvidljivo lastnost.

2.2 Soglasniki

Zvočniki

<i>m</i>	<i>n</i>	<i>ñ</i>
	<i>l</i>	
	<i>r</i>	
<i>v</i>		<i>j</i>

Nezvočniki

<i>p</i>	<i>t</i>		<i>k</i>
<i>b</i>	<i>d</i>		<i>g</i>
<i>f</i>	<i>s</i>	<i>š</i>	<i>h</i>
	<i>z</i>	<i>ž</i>	
	<i>c</i>	<i>č</i>	

⁵Gl. še J. TOPORIŠIČ, *Slovenska slovnica* (Maribor, 1984), str. 71.

⁶Terenska raziskava je bila izpeljana v zaselku Bükovje v Mali Polani. Domačini trdijo, da je govor obeh delov (Male in Velike Polane) enak, kar se je potrdilo tudi v pogovorih s prebivalci Velike Polane.

2.3 Naglas

Govor Polane razlikuje dolge in kratke naglašene samoglasnike. Kolikostnih nasprotij zunaj naglašene zloga ni. Naglašen je lahko kateri koli zlog v besedi; nezložene besede imajo lahko le en naglas. Kratki naglašeni samoglasniki so lahko v edinem zlogu besede (*z'ät, b'ob*), pri večzložnih besedah pa nikoli ne v zadnjem zlogu. Funkcijska obremenitev velikosti je majhna, ker se več dolgih in kratkih samoglasnikov razlikuje tudi po kakovosti.

2.4 Izvor glasov⁷

Dolgi naglašeni samoglasniki:

i: ← **i:*: *boj'i: sä, dər'ž'i:, fč'i:* 'učiti', *kos'i:, kr'i:vo, kr'i:ž, kr'i:žof* (rod. mn.), *p'i:tati, p'i:tala* (del. -1 ž. ed.), *p'i:taj* (vel. ed.), *pokos'i:mo, pokr'i:vali, posad'i:š, str'i:ci, siš'i:, smərd'i:*; ← **i:*: *bil'i:, g'i:blä, kob'i:u* (rod. mn.), *kos'i:t* (nam.), *kos'i:la* (del. -1 ž. ed.), *kos'i:li, lov'i:li, m'i:sli* (sed. 3. ed.), *na n'i:vaj* 'na njivah', *pil'i:* (del. -1 m. mn.), *r'i:b* (rod. mn.), *rod'i:u sä, rod'i:la* (del. -1 ž. ed.), *rod'i:lä* (del. -1 ž. mn.), *s'i:n, siš'i:t* (nam.), *siš'i:li, skr'i:vlä* 'skrije', *s'i:vlän* 'šivam', *v'i:di* (sed. 3. ed.), *v'i:dimo*; ← **i:*: po umiku naglasa *b'i:ka* (rod. ed., im. dv.), *b'i:la* (del. -1 ž. ed.), *v'i:no, z'i:ma, ži:vo* 'živel'

ei ← **é:*: *b'eili* (im., tož. m. ed.), *b'eilo* (im., tož. s. ed.), *d'eitä* 'otrok', *v dr'eivi* 'v krsti', *gn'eizdä* (im., tož. mn.), *j'eila* (del. -1 ž. ed.), *l'eiv* 'hlev', *l'eivo, m'eišali, ml'eiko, v ml'eik'i, z ml'eikon, nad'eivlä* 'nadeva' (sed. 3. ed.), *sp'eivlä, sp'eivali, str'eilajo, sv'eiča, zab'eiliti, živ'eili, š't'eili* 'hoteli', *tərb'ei* 'treba', *vr'eidän*; ← **é:*: *br'eig, čər'eip* 'strešna opeka', *doj s'eisti, j'eist* (nam.), *l'eita* (im., tož. mn.), *v l'eitaj* 'v letih', *präd l'eitami, po m'eistaj* 'po mestih', *nar'eizä, p'einäz* (rod. mn.), *r'eič* 'beseda', *sn'eig, sv'eit, vr'eimä* (prvotno staroakutirani), *žäl'eizän* 'likalnik'; ← **é:h, *é:h* (< **é:gəḱ-*) pred soglasnikom *l'eiko* (prislov), *m'eiki* 'mehki' (im., tož. ed. m.)

ie ← **é:*: *bär'iejo* 'poberejo', *cvät'ie, koräj'ie* 'korenje' (tož. mn.), *mär'ie* 'umre', *näs'ie, päč'ie, päč'ie mo, pərnäs'ien* 'prinesem', *počin'ie* 'počiva', *rast'ie, splät'ie, splät'iejo, spərn'ie* 'gnije', *stäč'ie, zapr'ie, zavr'ie, zžg'ie, zov'ie, zov'ietä, žg'ie, živ'ie* 'živi', *živ'ieta* 'živita'; ← **é:*: *bil'ie* (del. -1 ž. mn.), *jäs'ien, p'ieč* (im., tož. ed.), *r'iec* 'rac' (rod. mn.), *sərc'ie, š'iest, täñ'ier* 'kročnik', *váč'ier*; ← **é:* naglašen po umiku v besedi za 'pogreb' *spr'ievod*; ← **é:*: *gl'iedati, z män'ie* 'iz mene', *nog'ie* (im., tož. mn.), *z'ieli* (del. -1 m. mn.), *zv'iezali*; ← **é:*: *däs'iet, gl'iedamo, p'iet* '5', *rok'ie* (im., tož. mn.), *zav'iežä*; ← **é:*: *d'ien* 'dan', *l'ien* 'lan', *z'iežgali* 'sežgali'

ü: ← **ü:*: *k'ü:piti, k'ü:piu, k'ü:pila* (del. -1. ž. ed.), *kip'ü:vati, kip'ü:vat* (nam.), *kip'ü:vlä, l'ü:pati* 'luščiti', *l'ü:pat* (nam.), *l'ü:pali, pos'ü:šili, sl'ü:žiti, str'ü:žiti, stan'ü:vlä* 'stanuje', *zasl'ü:žiu* (del. -1. m. ed.); ← **ü:*: *dr'ü:gi, gr'ü:škä* (im., tož. mn.)

ö: ← **u:*: pred *r, h* *k'ö:ra* 'kura', *k'örimo, v'ö:ra* 'ura', *M'ö:ra* 'Mura'; *k'ö:hati, k'ö:hano*

ä: ← **ä:*: *br'ä:da, dj'ä:li, dj'ä:sti* 'položiti', *gl'ä:va, na gl'ä:vi, gl'ä:v, kisäl'ä:k* 'skuta', *kov'ä:č, kov'ä:ča, m'ä:k, mäš'ä:r, ml'ä:di* (im. m. mn.), *ml'ä:titi, ml'ä:tili, od'ä:mo*

⁷Naglasne oznake za rekonstruirani praslovenski sestav naj se berejo tako: *ā* = stari akut; *á* = novi akut na dolžini (starejšega /praslovenskega izvora, tipa *kā:že*, ali novejšega /splošnoslovenskega, tipa *zvé:zda*); *â* = cirkumfleks na dolžini (starejšega ali novejšega izvora, tj. »neocirkumfleks«); *ô* = novi akut na kračini; *ò* = cirkumfleks na kračini; *o'* = naglašen po umiku naglasa z naslednjega zloga.

- 'prodamo', *p'ã:sti*, *pokərv'ã:č* 'pokrovka', *rägãt'ã:lã* (del. -1 ž. mn.), *sirm'ã:k* 'siromak', *sp'ã:la* (del. -1 ž. ed.), *sv'ã:k*, *tum'ã:čiti*, ; ← *ã: *bil'ã:* (dv. m.), *br'ã:tva* 'bratev' (im. ed.), *bral'ã:* (del. -1 m. dv.), *fč'ã:si* 'včâsih', *gl'ã:s*, *z j'ã:bok* (rod. mn.), *jah'ã:li*, *kr'ã:v* (rod. mn.), *m'ã:mo* (1. mn.), *mãt'ã:vlãmo*, *m'ã:žãm*, *od mož'ã:*, *n'ã:fčili* 'naučili', *nakl'ã:damo*, *obr'ã:čamo*, *or'ã:u*, *or'ã:li*, *ost'ã:la* (del. -1 ž. ed.), *pl'ã:vi* (im. m. mn.), *poguč'ã:vali*, *pr'ã:li*, *z rok'ã:mi*, *sãn'ã:* 'senã' (rod. ed.), *sp'ã:dnã* 'pada', *sp'ã:t* (nam.), *spal'ã:* (del. -1 m. dv.), *str'ã:j* 'strah', *vl'ã:t*, *vr'ã:n* (rod. mn.), *vr'ã:bãu*, *vr'ã:blã* (tož. mn.), *z'ã:biu* 'zabela' (im. ed. ž.), *z'ã:vãc* 'zajec', *z'ã:fcì* (im. mn.), *z'ã:fcòf* (rod. mn.), *zn'ã:š*, *ž'ã:b* (rod. mn.)
- ou* ← *õ *b'oug*, *bil'ou*, *br'oud*, *br'ouda*, *z br'oudom*, *d'oubiu* 'dobil', *d'oubili*, *dərv'ou* 'krsta', *dräv'ou*, *gr'ouzdjã*, *kok'ouš*, *kok'out* 'petelin', *kol'ou*, *l'oug* 'gozd', *m'ouž*, *m'oust*, *mãs'ou*, *mìn'out* (rod. mn.), *nojf'ouvjã* 'nohti', *n'ous* 'nos', *n'ouč*, 'oudau' 'prodal', 'oudali', *ok'ou*, *p'ouvlã* 'prideluje' (sed. 3. ed.), *potk'ouv*, *potk'ouvi* (im., tož. mn.), *s'ou*, *sãn'ou* 'seno', *sp'oumro* 'umrl', *sp'oumrlì*, *st'ou* 'sto', *šk'oula* 'šola', *t'ou* 'to', *t'our* 'dihur', *tãst'ou*, *v'ouz*, *žid'ouvjã* (im. mn.); ← *ó po analogiji z dolžino v besedi 'r'ouka' n'ouga, n'oug (rod. mn.); ← dolžina po analogiji na k'oulãnã 'na kolena' (pri tej obliki gre za poseben pojav, gl. pripombo spodaj), na 'ouk' i 'na očesu', na p'oudi
- ← *õ: *k'oupati sã*, *k'oupat sã*, *k'ouplã sã*, *s kos'ouf* 's koso', na p'outi (mest. ed.), *r'ouka*, *dv'ei r'ouki* (im. dv.), na r'oukaj (mest. mn.), *s'ousãd*, *vr'oučã*; ← *õ: *glav'ou* (tož. ed.), *nog'ou* (tož. ed.), *pər r'ouki*, *vod'ou* (tož. ed.), *z'oub*, *zob'ouvjã* 'zobje'
- u*: ← ŷ: *g'u:čati* 'govoriti', *g'u:čau*, *g'u:čala* (del. -1 ž. ed), *g'u:čali* (del. -1 m. mn.), ← ŷ: *v'u:k*, *v'u:ka*, *v'u:kof* (rod. mn.)

Kratki naglašeni:

- i* ← *ĩ *dob'iti*, *gor'icã*, 'iža, 'ižica, *kob'ila*, *s kob'ilami*, *kor'ito*, *lis'ica*, *m'iš*, *m'iši*, *mol'iti*, *nal'iti*, *nos'iti*, *nos'ili*, *n'iva*, *od'ili* 'hodili', *od'iti* 'oditi', *od'idã*, *ožãn'iti sã*, *pokr'iti*, *pokr'ito*, *posiš'iti*, *pr'iti*, *pr'idã*, *š'ĩnãk* 'vrãt', *v'idãti*, *v'idãu*, *v'ideli*, *voz'ili*, *ž'ito* 'rž'; ← *jã (v teh primerih naglašen po umiku) *'iskati*, *'iskau*, 'iti, 'idã, 'idãjo
- ü* ← *ũ *č'ũlo* 'slišalo', *čũli*, *g'ũmlo*, na *g'ũmli*, *kr'ü* 'kruh', *k'ũpãc*, *k'ũpci* (im. mn.), *vn'ũkãc*; ← *i za /m, v/ v besedah 'midva, vidva' m'üva, v'üva
- e* ← *ẽ *člov'eka*, *d'eca* 'otroci', *d'edãk*, *d'edãka*, *d'elati*, *j'esti*, *j'ela* (del. -1 m. dv.), *kol'eno*, *l'eto*, *mãdv'edi* (daj. ed.), *m'eti*, *m'eli*, *m'esto*, *m'esta*, (rod. ed.) *ml'eti*, *ml'eu*, *ml'eli*, *pos'ekali*, *s'emã*, *sid'eti*, *sid'eli*, *str'ea* (tudi *str'eha*), *tərb'elo* 'je bilo treba', *zam'ečãmo*, *zavr'eti*; ← *e po disimilaciji v nikalni obliki besede 'imeti' n'emamo (prim. spodaj n'ãsãn 'nisem', n'ãščã 'noče'); ← ẽ v besedi 'snaha' sn'eha, sn'eho
- ö* ← ə v poziciji za /v/ v besedi 'ven' v'ö, v'ö *mãt'ali*
- ã* ← *ẽ *č'ãrka* 'hči', *m'ãčãmo*, *m'ãla* 'moka', *z m'ãlã*, *m'ãlã* 'melje', *m'ãlãmo*, *n'ãsãn* 'nisem', *n'ãščã* 'noče', *ož'ãnãn*, *p'ãlã* 'pelje', *p'ãlãmo*, *pot'ãrã* 'stere', *s'ãdãn* '7'; ← *e (naglašen po umiku) *č'ãsnãk*, *j'ãlãn*, *j'ãlãna*, *j'ãlãni* (daj. ed.), *n'ãjdã* 'ne gre', *n'ãsli*, *s'ãlo* 'vãs', *s'ãstra*, *s s'ãstrof* (or. ed.), *s'ãstãr* (rod. mn.), *z'ãmla*, *ž'ãna*; ← *ẽ v sedanjiku 'denem' d'ãnãn 'denem'; ← *ẽ *pr'ãslica*, *sr'ãča*, *z'ãt*, *ž'ãrva* (im. ed.); ẽ (naglašen po umiku) *j'ãzik*, *j'ãčmãn*; ← *ã *m'ãša* 'maša', *k m'ãši*, *p'ãs*, *sm'ãknã* 'ustreli' (3. ed.), *z'ãmãmo* 'vzamemo', *z'ãmi* (vel. ed.); *ã

- (naglašen po umiku) *m'ägla, p'äsa 'psa'*; ← v besedi 'raca' *r'äca, r'äcä* (im., tož. mn.)
- a ← ***ä** *boj'ati sä, br'at* (im. ed.), *br'ata, br'ati* 'nabirati' (nedol.), *č'as, č'asa, gl'avica, gr'aj 'grah', gr'ablä, z gr'ablami, igr'ati, j'ablan, j'aboka, j'abočnica, k'amän, k'aša, kl'ali, kr'atäk, kr'atka, kr'ava, kr'avica, l'agäf, läž'ati, läž'ali, m'ama, m'amica, m'ati, m'atärä* (rod. ed.), *ml'atäc, nam'azati, nam'aži* (vel. ed.), *päl'ali, r'asoškä 'vile', sl'ama, s sl'amof* (or. ed.), *spozn'ati, st'ar, št'ala, f št'ali* (mest. ed.), *vr'ana, vr'anä* (im., tož. mn.), *v'ö mä't'ali, ž'aba*
- o ← ***ó** *b'ožič, dv'or, gr'of, gr'ofi* (im. mn.), *k'oń, k'osa, k'otäu, k'otli* (im. mn.), *l'onäc, m'okro, m'olijo, m'orämo, n'osimo, n'ož, 'odimo 'hodimo', 'odiu 'hodil', 'pov'oziu 'povozil', p'ostiña 'steza pod ivico', pr'osit* (nam.), *pr'osi, r'ojen, t'opli, v'ozi* (3 ed.); ← ***o** (naglašen po umiku) *k'ońof* (rod. mn.), *k'ončati, z n'ožon* (or. ed.), *'oväs, p'odgan* (im. ed.), *p'otok, f pot'oki, p'oznajo*; ← svarabaktični samoglasnik pred nekdanjim zlogotvornim r *č'orän 'črn', č'orna*
- u ← ***ǫ** *b'uja*; ← v izposojenkah *kr'umpli 'krompir', k'ukorca 'koruza', rab'undija 'vrsta repe'*
- ɾ ← ***ř** v *g'ɾli, k'ɾt, m'ɾtväc, p'ɾst, p'ɾstof* (rod. mn.), *t'ɾlicä, zm'ɾznä* (sed. 3. ed.), *zm'ɾzno*; ← ***ř** *m'ɾla, m'ɾli, na s'ɾci, t'ɾli* (del. -l m. mn.); ← ***ř** *k'ɾf 'kri', v'ɾnä*; ← ***ř** naglašen po umiku *d'ɾžau, p'ɾpäu 'pepel'; s'ɾna*

Nenaglašeni:

- i ← ***i** *bil'ie* (del. -l ž. mn.), *na gl'ä:vi, l'eitami* (or. mn.), *pos'ü:šili, sl'ü:žiti, v'i:di* (sed. 3. ed.), *zasl'ü:žiu* (del. -l m. ed.); ← ***ě** v zvezi z b v nekaterih besedah 'obid 'kosilo', *z'ä:biu 'zabela'*; ← ***u** *br'ati* (daj. ed.), *kip'ü:vati, kip'ü:vat* (nam.), *kip'ü:vlä, siš'i:t* (nam.), *siš'i:*
- ä ← ***ě** *dräv'ou, k'oulänä* (im., tož. mn.), *sän'ou, s'ousäd, täst'ou, v'idäti*; ← ***e** *bär'iejo 'poberejo', jäs'ien, m'atärä* (rod. ed.), *nad'eivlä 'nadeva'* (sed. 3. ed.), *näs'ie, ožän'iti sä, vr'oučä, zob'ouvjä, zov'ietä*; ← ***ä** *cvät'ie, k'otäu, l'agäf, mär'ie 'umre', ml'atäc, 'oväs, vr'ä:bäu, z'ä:väc 'zajec', zäžg'ie*; ← **ę** *d'eitä 'otrok', mäš'ä:r, mäš'ou, splät'ie*
- a ← ***a** *člov'eka, d'ɾžau, k'osa, rast'ie, zavr'eti*
- o ← ***o** *člov'eka, od'ili 'hodili', p'älämo, pos'ekali, s'älo 'väs'*; ← **o** *sn'eho* (tož. ed.), *zob'ouvjä 'zobje'*; ← ***ǫ** *j'aboka, z j'ä:bok* (rod. mn.), *j'abočnica*
- u ← ***ǫ** *guč'i: 'govori'*
- ər ← ***ř** *därž'i:, pokərv'ä:č 'pokrovka', sərc'ie, tərb'ei 'treba', tərb'elo*; ← v skupini *čř čer'enšofci 'Črenšovci', čər'eip 'strešna opeka'*

Zvočniki

l in *ɥ* sta razvrstitevno dopolnjevalna: *l* se pojavlja le na začetku zloga, *ɥ* pa na koncu, npr. *fč'i:la—fč'i:u, kob'ilä—kob'i:u, f k'otlif k'outli—k'otäu, kr'ä:la—kr'ä:u, or'ä:li—or'ä:u, 'oudali—'oudau, tk'ä:läc—tk'ä:uci, z z'ä:bilon—z'ä:biu*. V izglasnem nenaglašenem zlogu za soglasniškim sklopom imata samoglasnik in (prvotni) *l* refleks *o*, npr. *p'ozno, sp'ä:dno, sp'oumro*. V prevzetih besedah se v izglasju lahko pojavlja tudi [l]; v gradivu je samo en primer: *t'iš p'al 'Kis Pál* (madž. za 'Mala Polana'). /m/—/n/ se v izglasju nevtralizira v [n], npr. *päč'ien—päč'ienio, s'ädän—s'ädmi, z'i:ma—z'i:n* (rod. mn.). Sklop /mn/ se disimilira v [ml], npr. *k'amän—k'amla*

(rod. ed.). Vendar se ob *ml'ogo* 'veliko' sliši tudi *mn'ogo*, kar je lahko pod vplivom knjižnega jezika. /ń/ se na koncu zloga in med samoglasnikom neobvezno realizira kot [j̃], npr. *k'o[ń] ~ k'o[j̃]*, *korä[ń]ie ~ korä[j̃]ie* 'korenje', *k'umbaj̃* 'kombajn' (izpričan samo enkrat), *svi[ń]ã:n ~ svi[j̃]ã:n* (daj. mn.).

Nezvočniki

Mehkonebni zaporniki se pred prednjimi samoglasniki realizirajo neobvezno kot trdnebniki [t'], [d'], npr. [k]'ü:piti ~ [t']'ü:piti, [k]'ö:ra ~ [t']'ö:ra, ro[k]'ie ~ ro[t]'ie, [t']'išp'al 'Kis Pál'; na *br'ei[g]i ~ na br'ei[d']i*, no[g]'ei ~ no[d']'ei, pŕd''i:ššä 'prgišče'. Polzaporni žrelnik /h/ se pojavlja le na začetku zloga, kjer se lahko realizira tudi kot glasilčna raza, npr. *gr'a[h]a ~ gr'a[?]a*, [h]'iža ~ [?] 'iža, [h]'üta ~ [?]üta, *str'e[h]a ~ str'e[?]a*. V izglasju se /h/ ne pojavlja, npr. *gr'a*, *šp'ε*; včasih se izmenjuje tudi z /j/, npr. *str'ã:j—stra[h]ü: ~ stra[?]ü:*.

3 CANKOVA

3.0 Fonetika govora Cankove je razmeroma dobro poznana v jezikoslovni literaturi, predvsem iz del Avgusta Pavla (najpomembnejše je Pavel 1909). Pričujoči prispevek v glavnem potrjuje njegove ugotovitve, vendar predstavlja gradivo v sodobnejši obliki, tako glede na dejstvo, da je bilo zbrano skoraj sto let kasneje, kot glede na razčlemba glasovnega sistema.⁸ (Podrobneje gl. Pavel 1909, 1916a, 1916b, 1917, 1918; Lowman 1932.)

3.1 Samoglasniški sestav

Dolgi naglašeni

i *ü* *u*
eĭ *ou*
e (ö) *o*
a

Kratki naglašeni

i *ü* *u*
e (ö) *o*
ε *ã* + *ŕ*

Nenaglašeni

i *u*
e (ö) *o*
ε *ã* + *ŕ*

Nenaglašeni /i/ se v vseh položajih realizira kot ohlapen, rahlo proti sredini pomaknjen samoglasnik. V navedenem gradivu se to ne označuje, ker gre za docela predvidljivo lastnost.

3.2 Soglasniški sestav

Zvočniki

m *n* *ń*
l
r
v *j*

Nezvočniki

p *t* *k*
b *d* *g*
f *s* *š* *h*
z *ž*
c *č*
[ʒ]

⁸Če ni posebej označeno, je gradivo iz avtorjevih terenskih zapisov.

3.3 Naglas

Prozodijski sistem je enak kot v govoru Polane (gl. zgoraj). Edina razlika je v tem, da je v cankovskem govoru dolžina v zlogu, zaprtem z zvočnikom, neobvezno skrajšana, npr. /boj'i:n sɛ/ → [bog'i:nse] ~ [bog'inse], /št'a:mpɾle/ → [št'a:mpɾle] ~ [št'ampɾle], /po pol'a:j/ → [po pol'a:j] ~ [po pol'aj] (Pavel 1909: 15). Ni pa vedno jasno, za katero kolikost gre, saj je slušni vtis, da v takih zlogih preposto ni razlike med dolžino in kračino oz. da je kolikost nekje vmes.

3.4 Izvor glasov

Dolgi samoglasniki:

- i*: ← **i*: *bež'i:n*, *bog'i: sɛ*, *b'i:lâ*, *čemer'i:* 'jezi se', *dob'i:lâ*, *guč'i:n* 'govorim', *p'i:sâti*, *p'i:šes*, *p'i:sâlâ*, *pist'i:*, *p'i:tâti*, *p'i:tâlâ*, *pokos'i:*, *pr'i:de*, *sfâl'i:* 'zgreši', *z'i:dali*; ← **i*: *l'i:p* (rod. mn.), *m'i:slin*, *oč'i:*, *r'i:b* (rod. mn.), *s'i:n*, *v'i:dimo*
- ü*: ← **ü*: *k'ü:piti*, *k'ü:pin*, *l'ü:pâti*, *l'ü:plen*, *p'ü:sti* (vel.), *s'ü:šâ*, *s'ü:šno*, *h'ü:di* (m. ed.); ← **ü*: *gr'ü:škâ*, *k|b'ü:k*, *sin'ü:* (rod. ed.), *d'ü:* 'duh'
- ei*: ← **é*: *b'eizâti*, *br'eijâ*, *c'eilo* 'célo' (sr. ed.), *d'eite*, *g'eilâ*, *l'eipo*, *l'eitâ* (im., tož. mn.), *m'eilâ* 'imela', *ml'eiko*, *sv'eičâ*, *tr̥b'ei* 'treba', *zv'eizdâ*; ← **ë*: *g'eist* 'jest' (nam.), *posv'eit*, *sn'eig*; ← **ê*: *dɛs'eit*
- e*: ← **ê*: *č'e:r* 'hči', *nog'e:* (im., tož. mn.), *p'e:č*, *sɾc'e:*, *s'e:st*; ← **é*: (dolžina analogičnega izvora) *nes'e:*, *org'e:mo* 'orjemo', *peč'e:*, *per'e:n* 'perem', *pober'e:*, *râst'e:*, *spig'e:vâ* 'spijeva', *splet'e:*, *št'e:mo* 'beremo', *zeb'e:*, *z'e:lžɛ*, *zov'e:*, *živ'e:n* 'živim'; ← **â*: *d'e:n*, *l'e:jko*, *l'e:n* 'lan', *v'e:s* 'vâs', *z'e:žgo* 'zažgal'; ← **â*: (dolžina analogičnega izvora) *nâ v'e:si*; ← **é*: *rok'e:* (rod. ed.); ← **ê*: *gl'e:dâš*, *rok'e:* (im., tož. mn.)
- a*: ← **â*: *gl'a:vâ*, *kol'a:č*, *l'a:ni*, *petn'a:jst*, *pr'a:lâ*, *pr̥k'a:žɛ*, *sâm'a:r* 'osel' (če se je ta izposojenka iz madžarščine res obravnavala kot drugi samostalniki z akutirano pripono -â:r), *tr'a:vâ*, *žuč'a:k* 'rumenjâk'; ← **â*: *gen'a:u* 'točno', *kr'a:v*, *m'a:n* 'imam', *m'a:st*, *mož'a:*, *pož'a:s* 'pas', *sin'a:* (dv.), *tes't'a:* (rod. ed.), *ž'a:b* (rod. mn.)
- ö*: ← v prevzetih besedah *h'ö:č* 'ročna sekira', *mez'ö:v* 'polje' (Pavel 1909: 73); ← **ü*: vsaj v besedi 'kuhati' *k'ö:jâti*, *k'ö:jâlâ*
- o*: ← -*i*: v m. ed. del. na -*i* *cvr'o:*, *mr'o:*
- ou*: ← **ö*: *bil'ou*, *b'oug*, *ɛdn'ouk* 'enkrat', *kok'ouš*, *kol'ouvrât*, *mes'ou*, *neb'ou*, *ok'ou*, *p'oubro* 'pobral', *p'ouv* 'pridelek', *r'oubec*, *sin'ouv* (rod. mn.), *sp'ouvid*, *tes't'ou*; ← **ô*: (dolžina analogičnega izvora) *dr'ouvnî* 'drobni', *k'oužâ*, *n'ougâ* (po analogiji z *r'ouka*), *z nog'ouf*, *nâ p'ouli*, ← **ô*: *r'oukâ*, *s'oused*; **ö*: *gosp'oud*, *m'ouž*, *vod'ou* (tož. ed.)
- u*: ← **i*: *g'u:čâti* 'govoriti', *k'u:stâ* 'noseča', *sk'u:zâ* 'solza', *zg'u:čo*, *zg'u:čâlâ*; **i*: *d'u:gi*, *ž'u:ti* 'rumeni'; ← v onomatopejskih besedah *f'u:dâ* 'piha'

Kratki naglašeni samoglasniki:

- i*: ← **i*: *bɛl'icâ* 'jajce', *d'in* 'dim', *dog'iti* 'molzti', 'indâ 'drugjé', *l'ipâ*, *n'ikâ* 'nič', *pr'i nâs*, *pšen'icâ*, *r'ibâ*, *t'ikvâ*, *v'iditi*; ← **i* naglašen po umiku 'iti', *iden*
- ü*: ← **ü*: *fk'üp*, *körb'ülâ* 'košara', *kr'ü*, *kr'üjâ*, *k'üpec*, *l'ük* 'čebula', *st'üdenec*, *v'üpâti* 'upati', *v'üpân*, *v'ütro*; ← **i* v besedi 'tih' *t'ü*
- e*: ← **é*: *br'ezâ*, *c'estâ*, *člov'ekâ*, *d'eca*, *d'edek*, *d'elâti*, *d'elân*, *g'ezdec* 'jezdec', *kol'eno*, *l'eto*, *r'ezâti*, *s'ever*, *št'eti* 'brati', *tr̥b'eti* 'morati', *biti* 'treba', *tr̥p'eti*

- ö ← *i, *ě, *ǣ, *o, *u v poziciji pred r ali ob istozložnem v ali u s'örki 'široki', d'ou 'jedel', v'oter, v'ö, št'örk 'štorklja', t'örbâ 'torba', f'ört 'skozi, stalno', k'örnĕk 'kurnik' (tudi za dolgi ö: verjetno veljajo isti pogoji, vendar pa primerov v gradivu ni)
- ε ← *i ob izstozložnem r m'er 'mir'; ← *ě č'erka, 'eto 'tole', g'esi 'kis', r'en 'hren', šp'ej 'špeh', šp'ejâ, v'elki, v'elkâ, z'elĵe, z'ėnâmo; ← *e naglašen po umiku b'edro, m'eklâ, n'emren 'ne morem', p'ekli, pĵn'esi (vel.), z'emi (vel.); ← *ǣ d'ež; ← *ǣ naglašen po umiku d'eskâ, m'eglâ; ← *ě v sedanjiku glagola 'deti' d'enε; ← *ě z'et; ← *e naglašen po umiku g'ečmen, g'ezik; ← *o v besedah 'koliko' in 'toliko' k'elko, t'elko; ← *a v zaimku 'jaz' g'ez 'jaz'; ← v prevzetih besedah k'efâ 'krtača', v'eš 'perilo'
- â ← *ǣ boĵ'ati se, br'ât, br'âtâ, br'âtof 'pripadajoč bratu', č'âsâ, čes'âti, čes'âli, gr'â, kr'âdnoti, kr'âdnoli, kr'âvâ, l'âgev 'sod', lež'âti, lop'âtâ, m'âti, m'âterε, n'â kle 'na tla', n'âš, n'âšâ, pel'âti, pel'âli, pr'âti, sl'âmâ, st'ârec, st'ârcâ, štâlâ, z'âj 'zdaj', zn'âli, z'âbâ; ← v prevzetih besedah f'âlât 'kos', gl'âz 'okno', l'âmpε 'ustnice'
- o ← *ô d'ostâ, g'otovo, k'oň, p'od, p'op, r'od, st'o 'miza'; ← *o naglašen po umiku b'ojnâ 'vojna', č'lovik, nâ k'oňi, k'oteo, k'ozâ, m'ogla, m'otikâ, 'obed, 'očâ, 'odo 'hodil', 'odla 'hodila', 'ogėñ, 'ogrkâ 'kumara', p'opâ, , st'olof (rod. mn.), st'olec 'stol'; ← v prevzetih besedah r'oraš 'dimnikar', t'ošĵ 'denarnica'
- u ← *ĭ g'ut, k'ucâ se 'kolca se', k'učĵcâ 'nabijanica'; ← v prevzetih besedah bâĵusi 'brke', kr'umpič 'krompir', k'upicâ 'kozarec', l'ump 'pijanec', sp'ucâti, st'ube 'stopnice', špr'udĵ 'mešalec'
- ĵ ← *ĵ k'ĵcâ, v'ĵânĕk 'kolač', v'ö zob'ĵnε; ← *ĵ m'ĵkĵcâ 'korenček'; ← *ĵ naglašen po umiku h'ĵbet,

Nenaglašeni samoglasniki

- i ← *i k'ü:piti, p'ü:sti (vel.), sin'ü: (rod. ed.), živ'e:n 'živim'; ← *ě (fakultativno; gl. tudi nenaglašen e) č'lovik, dit'eti 'otroku', 'obid, sp'ouvid 'izpoved'; ← *u dit'âti 'otroku', nâ k'oňi, siš'iti
- e ← *ě č'lovek, del'eti 'otroku', 'obed, s'oused
- ö ← *o pred istozložnim r korb'ülâ 'košara'
- ε ← *e m'âterε, p'i:šĕš; ← *ǣ h'ĵbet, l'âgev 'sod', r'oubεc; ← *ě v nekaterih besedah bež'i:n; ← *e d'eite, meš'ou, petn'a:jst, sple't'e:, zeb'e:
- â ← *a kr'âvâ, l'ipâ, pr'i nâs, v'üpân
- o ← *o g'otovo, zov'e:, z'ėnâmo; ← *o kr'âdnoti, kr'âdnoli, rok'e: (im., tož. mn.); ← -VI 'odo 'hodil', z'e:žgo 'zažgal', zg'u:čo
- u ← *ĭ guč'i:n, žuč'a:k 'rumenjâk'
- ĵ ← v prevzetih besedah špr'udĵ 'mešalec', t'ošĵ 'denarnica'
- ĵ ← *ĵ 'ogrkâ 'kumara', sĵc'e:, tĵb'ei 'treba'; ← ob onemitvi istozložnega i pĵk'a:žε
- ŋ ← ob onemitvi istozložnega i k'učĵcâ 'nabijanica'

3.5 Soglasniki

Na koncu naglašene zloga se l uresničuje kot nezlogotvorni o (za ü tudi u), npr. t'elεc—t'eocâ, b'ü:u—b'i:lâ, dog'i:o—dog'i:li, kr'a:o—kr'a:lâ, sp'a:o—sp'a:lâ. V nenaglašenem zlogu pa se samoglasnik in l uresničujeta kot zlogotvorni o, pretežno pri deležniku na -l, npr. n'oso—nos'ili, 'odo—'odla, p'oubro—pobr'a:lâ; vendar se v samostalniku ne izgublja odraz za krepki polglasnik, npr. k'oteo—k'otlâ, m'keo (rod. mn.)—m'eklâ.

4 Martinje

4.1 Samoglasniški sestav

Naglašeni:

i *ü/üü* *y/əj* *u/uü*
ɛ
ɛj (ö)
 a *aq*

Nenaglašeni:

i *u*
 ɔ + *ər*

Nenaglašeni /i/ se v vseh položajih uresničuje kot ohlapen, rahlo proti sredini pomaknjen samoglasnik. V navedenem gradivu se to ne označuje, ker gre za docela predvidljivo lastnost.

4.2 Soglasniški sestav

Zvočniki:

m *n* *ń*
 l
 r
v *j*

Nezvočniki:

p *t* *k*
b *d* *g*
 [dʰ]
f *s* *š* *h*
 z *ž*
 c *č*

4.3 Naglas

4.3.1 Govor Martinja ne razlikuje kolikosti, ampak le mesto naglasa. Naglas je lahko na katerem koli zlogu besede. Nezložene besede imajo lahko le en naglas.

4.3.2 Martinje ima razmeroma bogat sistem naglašanih samoglasnikov, ki je posledica prefonologizacije kolikosti v kakovost (gl. diahroni del spodaj). Vsi naglašeni samoglasniki in diftongi so odvečno dolgi, razen *i*-ja in *u*-ja, ki sta lahko fonetično kratka ali dolga ([^hi:žΛ] ~ [^hi:žΛ], [p^hun] ~ [p^hu:n]). Redkost v slovenskih narečjih je razlikovanje dveh visokih nezaokroženih samoglasnikov /i/—/y/, pri čemer je /i/ sprednji, /y/ pa srednji (podoben ruskemu *y*-ju), npr. 'ižΛ 'hiša'—'yž 'hiš'; v'idΛti 'videti'—v'ydin 'vidim'. Kakovostna nasprotja kot odrazi nekdanjih kolikostnih nasprotij igrajo precejšno oblikoglasno pa tudi pomenskorazločevalno vlogo, npr.; b'iedrΛ 'bedra' (rod. ed.)—b'eidrΛ, (im., tož. mn.), l'ietΛ 'leto' (im., tož. ed.)—l'eitΛ (im., tož. mn.); br'oat im. ed.—br'at (nam.)—br'oati (nedol.)—br'ati (mest. mn.).

4.4 Izvor glasov

Naglašeni samoglasniki:

i ← ***ī**: b'ikΛc, b'iti 'teposti', dɔb'iti, dɔd'iti 'molsti', fč'iti, 'ižΛ, kɔp'itɔ, kɔr'itɔ, kɔs'iti, l'ipa, lɔv'iti, m'isliti, n'ivΛ, ɔd'iti, ɔd'idΛ, pist'iti, pšΛn'icΛ, r'ibΛ, siš'iti, stΛrΛš'inΛ, t'ikvΛ, t'iti 'iti', 'idΛ, ž'itɔ, ž'itΛ (rod. ed.)

y ~ *əi* ← ***ī**: bod'ain sΛ, dərž'y, dɔb'əiš, dɔd'y 'molze', guč'yn, kɔs'yn, lΛž'y, lɔv'yš, mɔč'ylo, nafč'y, pist'y, pr'əidΛ, p'əisΛti, p'yšΛš, p'əitati 'vprašati', p'yɔɔ 'vprašal', sp'ym, stɔd'əi 'stoj', str'əic, str'yna, s'əin, vΛ'əi 'reče', v'ynɔ, zΛmid'yš sΛ, zgɔr'y, ž'yvɔ 'živel'; ← ***ī**: dɔd'yū, lɔv'yt (nam.), ml'əin, m'əislin 'mislim', r'əib (rod. mn.), stΛrΛš'əin (rod. mn.), v'ydin

üu ← ***ū**: k'üupiti, k'üupiš, k'üupɔ 'kupil', l'üupΛti 'luščiti', l'üupɔ, sl'üužiti, s'üučΛ 'suša'; ← ***ū**: gr'üuškica, v'üuΛ 'ujna'

- ü ← *ú č'üjA, č'ülA, d'ünεC, kr'ü (tudi kr'üj), kr'üa (tudi kr'üjA), k'üp, gr'ünt, l'ük, pl'ük, r'üši, vn'ükAC, vn'ükACA; ← *ī v besedi 'vime' v'üman
- ie ← *é č'ierkA, d'ielAN, jal'ienA, l'iemAž, m'ielA 'moka', pərn'iesɔ 'prinesel', p'ierd'A, p'ielAM, p'ielɔ 'peljal', t'ielA, t'iešA, z'ield'A 'zelje', z'iemAN 'vzamem', z'iemɔ 'vzel'; ← *e naglašen po umiku č'iesnAk, d'ǎč'm'ienA, m'iekLA 'metla', z m'ieklɔf (or. ed.), s'iestrA, s'iestAr (rod. mn.), z'iemLA, ž'ienA; ← v prevzetih besedah b'ietAg 'bolezen', dr'iek; ← *è ob istozložnem r vAč'ier; ← *ě br'ieza, člov'ieka, d'ieCA, d'ielATI, d'iesti, k'iedAN 'teden', k'iedna, kol'ienɔ, l'ietɔ, l'ietA (rod. ed.), lA'ieti, m'ieu 'imel', m'iestɔ, m'ieti 'imeti', ml'ieti, m'ielɔ 'mlel', nAV'iestA, r'iezATI, s'iemAN 'seme' (im. ed.), s'iemANA (rod. ed.), šp'iek, št'ieti 'brati', sr'iebrɔ, žAl'iezɔ; ← *ǎ b'iečkar, d'iež, m'iegLA, m'iešA 'maša', p'iekAU 'pekèl', pɔs'ienɔ 'posehnil'; ← *ǎ naglašen po umiku b'iečkA, b'ietvɔ (tož. ed. ž); ← *ǣ sr'iečA, z'iet, z'ietA; ← *ę naglašen po umiku d'iečman, l'iežɔ 'ležal'
- ei ← *ě: na brAg'ei (mest. ed., tudi pɔ br'eiGi), d'Ein 'jem', d'eitA, gñ'eizdA (im. ed. ž. sp.), l'eitATI, ml'eikɔ, pər sin'ei (mest. ed.), sp'eivATI, sv'eitAk 'prazdnik', tərb'ei 'treba', zv'eizdA, žr'eibAc; *ě: br'eig, cv'eit, čr'eivɔ, d'eist (nam.), d'eidAk, l'eis, l'eit (rod. mn.), m'eisAc, p'einAž, pɔsv'eit 'svetilka', r'eič 'beseda', sn'eig; ← *ě, v besedi 'smreka' smr'eika; ← *è d'As'Ein, kor'ein, l'eid, m'eid, p'eič, pərnAs'eiš, sərC'ei; ← *é: (dolžina po analogiji) bAr'eim, pAs'Ein 'pásem', pid'eiš 'piješ', p'Ac'ei, pɔžAN'ei; ← *é: (dolžina po izgubi nekdanjega šibkega polglasnika v priponi *-aj-) rAspAt't'ei 'razpelo'; ← *é: (dolžina po izgubi nekdanjega šibkega polglasnika v predhodnem zlogu) fč'eilA; ← *ǎ bɔb'Ein, d'Ein, l'Ein, nɔ'eit 'nohet', p'Ein, v'eis, z v'eisi; ← *ę: gɔsp'ei (rod. ed.) (ali iz *-oje če še zastopa prvotno končnico s kontrakcijo), nɔg'ei (rod. ed.), rɔk'ei (rod. ed.), sAsr'eI (rod. ed.), v'eizATI, vɔd'ei (rod. ed.), zAmI'ei (rod. ed.), zim'ei (rod. ed.); *ę: ž'eitvA; ← *i: v besedi za 'ajda' (domnevno iz prvotne oblike hajdina) d'eina
- ö ← *ě, *o, *u pred istozložnim r f'örtök 'predpasnik', k'öjñA 'kuhinja', k'öjati 'kuhati', k'öriti, k'örin (1. ed.), s'övärcA 'severni veter', v'ötör, v'öra
- a ← *ǎ: d'am, d'arAM, gl'AvA, kɔv'Ac, kr'au 'kralj', lɔnč'ar, mAs'a, mAs'ar, p'asti, p'Asɔ 'pasel', tr'AvA, zid'ar; ← *ǎ: bɔg'a (toz.-rod. ed.), br'at 'nabirati' (nam.), nA gl'Avɔ, kl'as, kl'at (nam.), korAN'a (rod. ed.), lAd'a, lAs'a, mɔž'a (rod. ed.), nApr'avi, pr'a 'prah', sin'a (rod. ed.), snAg'a (rod. ed.), sp'at (nam.), vl'as (im. ed.), vl'at, zl'atɔ
- oa ← *ǎ b'oabl, br'oat (im. ed.), br'oatA, br'oati (ned.), č'os, d'oablañ, d'oamA, fs'toaniti, gr'oa (im. ed.), gr'oaja, gr'oanica, k'oaman, nA k'oamli (mest. ed.), kr'oaj, kr'oavA, m'oati, m'oatArA (rod. ed.), mr'óas, nApr'oaviti, nApr'oavɔ, nAV'oalA, ɔ'oati, pɔbr'oati, pɔl'oagati, pɔl'oagɔ 'polagal', p'oamAt, pr'oati, r'oanɔ 'jutro', sl'oamA, šl'oa, t'oacA, vr'oana, zdr'oavd'A, zAkI'oati, zn'oati; ← *ǎ naglašen po umiku n'oa klɔ 'na tla', n'oajšɔ 'našel'; ← v prevzetih besedah f'oalAt 'kos', g'oazda 'gospodar', št'oalA, z'oaklɔ (del. na -l m. ed.)
- ao ← *ò b'aog, k'aoliv'oat, kɔk'aoš, kɔk'aot, mAs'ao, n'aoš, n'aos, ɔk'ao, pɔm'aoč, pɔtk'aov, sAN'ao, sp'aovAd, tAs't'ao; ← *ó: (dolžina po analogiji) 'aotAvA, k'aos (rod. mn.), k'aožA, l'aovAc, n'aoga; v prevzetih besedah k'aoštATI 'poskusiti'; ← *ô: s kɔs'aof, r'aokA, rɔk'ao, nA r'aokɔ, s'aosAd, s'aosAda, st'aopiti, z vɔd'aof (or. ed.), pɔd zAmI'aof (or. ed.), žAl'aodAc; ← *ô: glAV'ao, gɔsp'aod, kɔs'ao (tož. ed.), m'aož, nɔg'ao, p'aot, sərn'ao (tož. ed.), vɔd'ao (tož. ed.), zAmI'ao; ← *-l v del. na -l m. ed. mr'ao 'umrl'

⁹V kajkavščini je tip *koža* navadno cirkumflektiran.

uo ← ***ó** b'uožič, k'uoń, m'uoṛaš, p'uoṣi, p'uoḍ, p'uoṗ, p'uoṗa, r'uoḵ, sn'uoṗ, st'uo 'stol', s'uoḵ;
 ← ***o** naglašen po umiku čl'uoṗak, k'uońa, k'uoṗac, k'uoṣa (im. ed.), st'uoḵac, 'uoḵad 'ko-
 silo', 'uoča, 'uoḵti 'hoditi', 'uḍi, 'uoḵdɔ, 'uoḵdla, 'uoṗas, 'uoḶsa (rod. ed.), v'uoḍa, z'uoṛd'Λ
 u ← ***ǰ** b'ujl 'bolha', t'učṛca 'nabijanica', t'uko 'tolkel', v'unΛ; ← ***ǰ**: p'už, v'uk (gl.
 še ou-refleks za ǰ: spodaj); ← ***u** za b, m kot posledica metateze v besedah 'ubiti'
 in 'umiti' b'ujti, m'ujvati, m'ujvΛΛ sa; ← v prevzetih besedah b'urgulΛ, kr'umpli,
 kr'umplišt'Λ, k'ukorca, mΛr'ulΛ 'marelica', p'ucati 'čistiti'

ou ← ***ǰ**: g'oučati; ← ***ǰ**: s'ounca

ar ← ***ǰ** zm'arznɔ, v'artΛnak; ← ***ǰ** z'arńa; ← ***ǰ** (naglašen po umiku) h'arbΛt, m'artvΛc

Nenaglašeni samoglasniki:

i ← ***i** b'iti 'tepsti', gr'üuškica, pid' 'eiš' 'piješ', z v'eisi, zim'ei (rod. ed.); ← ***u** b'aogi
 (daj. ed.), br'oati (daj. ed.), pišt'iti, sišt'iti

Λ ← ***e** m'oatΛΛ (rod. ed.), m'uoṛaš, zdr'oavd'Λ, zΛml'ao; ← ***ě** čl'uovak, sań'ao,
 s'aosada, sp'aovΛd, tΛst'ao; ← ***a** l'aovΛc, uṗas, st'uoḵac, žΛ'aodΛc; ← ***ę** mΛs'ao,
 p'oamΛt; ← ***a** aotΛΛ, b'ujl, glΛv'ao, nΛ r'aoko, 'uoḵad, s'aosada, v'uoḍa (v gradivo
 je več primerov z varianto [a], ki se prosto izmenjuje z [Λ], prim. v'uoḍa—v'uoḍΛ,
 vn'ükaca—vn'ükica)

ɔ ← ***o** bɔg'a (toz.-rod. ed.), dɔd'yu, ɔd'idΛ, kɔs'yn, ž'itɔ; ← ***o** mɔž'a (rod. ed.), nΛ
 r'aoko, rɔk'ei (rod. ed.); ← -**VI** k'üupɔ, l'iežɔ 'ležal', n'oajšɔ 'našel', p'asɔ, pərn'iesɔ,
 pɔs'ienɔ 'posehnil', ž'yvɔ 'živel'

u ← ***ǰ** guč'yn

ar ← ***ǰ** darž'y, sərɔc'ei

4.5 Soglasniki

Nasprotje /m/—/n/ je v izglasju le delno nevtralizirano; /n/ se vedno uresničuje kot [n], /m/ pa neobvezno kot [m] ali [n], npr. kol'ie[n]o—k'aolΛ[n] (rod. mn.); n'ieščΛ[n] ~ n'ieščΛ[m] 'nočem', z'iemΛ[n] ~ z'iemΛ[m].

II. KOMENTAR K ZGODOVINSKEMU GLASOSLOVJU IN OBLIKOGLASJU

PREKMURSKEGA NAREČJA

5.1 V glavnem se strinjamo z jedrnatim opisom rekonstruiranega sistema pri Logarju 1981, ki je tudi nam za izhodišče; podrobneje o posebnostih razvoja panonske skupine gl. Rigler 1986 (1973). Tu se ukvarjamo le z vprašanji, ki doslej, vsaj kolikor je avtorju tega prispevka znano, niso bila docela razjasnjena. V razlagi izhajamo iz Andersenovega (1973) modela jezikovne spremembe: abduktivna sprememba je preinterpretacija dvoumne množice izhodnih podatkov (npr. množice alofonov, pripisanih fonemu), njena posledica pa je sprememba pravil; deduktivna sprememba je logična dejanska sprememba izhodnih podatkov, nastane pa zaradi boljšega ujemanja s spremenjenimi pravili. Abduktivne spremembe so pogosto skrite, dogajajo pa se na abstraktni ravni, v govorčevem sistemu; deduktivne pa so tudi akustično realizirane.¹⁰

¹⁰Vzemimo npr. spremembo naglašenege e > o v staroruruščini. Pri domnevni inovativni izgovorjavi strus. medɔ [m'eodɔ] je bila v predhodni fazi fonemska vrednost mehкости soglasnika ali sprednosti prvega dela suponiranega dvoglasnika dvoumna, tj. govorec se je moral odločiti ali izgovorjavi ustreza zaporedje fonemov /medɔ/, pri katerem bi bila mehčanje soglasnika pred sprednjim samoglasnikom in diftongizacija (e/ → [eo] pod naglasom pred trdim soglasnikom) predvidljivi pravili fonetske uresničitve, ali /m'eodɔ/, pri katerem bi bila predvidljiva le diftongizacija. Abduktivni del spremembe je torej odločitev za fonemsko zaporedje /m'eodɔ/. Deduktivni del spremembe potem izbriše odvečno informacijo v pravilih uresničitve zaradi boljšega ujemanja s to odločitvijo, npr. [m'eodɔ] > [m'odɔ], torej /m'eodɔ/ → [m'odɔ].

6 Premik cirkumfleksa v prekmurščini

6.1 Prva inovacija, ki je zajela praslovenska narečja (oz. splošnoslovensko narečje), je bila splošna podaljšava cirkumfektirane pri */o, e, ə/, tako da je bilo odpravljeno predvidljivo kolikostno nasprotje pri cirkumfleksu. Do te inovacije je prišlo istočasno s pomikom iktusa za en zlog na desno v besedah s cirkumfleksom (*kòlo > kolò:) ali kmalu po njem; zajela naj bi vsa slovenska narečja (z možno izjemo rezijanskega, gl. Bajec 1921–1922, Rigler 1972, Vermeer 1987) in del kajkavskega. Število padajočih naglašanih zlogov se je povečalo s pojavitvijo 'novega cirkumfleksa', ki je posledica odprave dolžine ali šibkega polglasnika neposredno za skrajšanim zlogom z rastočim tonemom (*vìdi:mo > vi:dimo, hrúška > hrù:ška).

6.2 Kar zadeva pomik cirkumfleksa za en zlog na desno, vsebuje prekmurščina zanimivo posebnost, ki delno razjasni zakonitosti tega pomika, obenem pa povezuje kajkavščino s slovenščino.¹¹ Prekmurščina ima, podobno kot druga slovenska narečja, pomaknjen prvotni cirkumfleks, npr. (*bò:bàna >) bob'e:n, (*mè:so >) mēs'ou, (*òko >) ok'ou, (*òbla:kà >) obl'a:k, (*rò:kò >) rok'ou, (*sù:šità >) siš'i:t (nam.).¹² V določenih primerih cirkumfleks ni pomaknjen, npr. p'oubro, p'oubrali (prim. skj. pobrâl, pobrâli), z'e:žgo, z'e:žgali (prim. skj. sežgâl, sežgâli), l'e:jko (prim. skj. lahkô).¹³ Domnevamo lahko, da tu do naglasnega pomika ne pride zaradi soglasniškega sklopa,

¹¹Z. ZORKO poroča, da so v bližnjem govoru Žetincev (Sicheldorf), v katerem so »samoglasniški sestav in naglasne razmere /.../ take kot v prekmurški narečni podstavi; soglasniški sestav in oblikoslovje sta [pa] bliže slovenjegoriškim govorom« (1989: 241), primeri, kjer naj bi bil cirkumfleks naknadno umaknjen: »Najmlajši so naglasni umiki tele vrste: (a) s cfl. dolgega končnega, zlasti odprtega zloga za zlog proti začetku besede: okò → òko« (242). Vendar pa tej trditvi nasprotuje gradivo, ki ga navaja: gol'o:ub, mes'o:u, neb'o:u ok'o:u (243), bil'o:u, dal'o:u (249). Na žalost med temi primeri ne najdemo nobenega od glasovnih okolij, ki nas tu zanimajo. Zato bi bilo precej drzno predpostavljati, da (sicer notranje nedosledna) trditev Zorkove pomeni še eno vrsto govorov z nepomaknjenim cirkumfleksom. Neskladje med omenjeno trditvijo in ponazarjalnim gradivom bi bilo morda mogoče pripisati dejstvu, da so Radgonski kot, kot trdi KRIZMAN (1987), razmeroma pozno poselili priseljenci iz Prekmurja in Prlekije, torej se v Radgonskem kotu ločita dva različna narečna sestava.

¹²JUNKOVIČ trdi, da sta se v Prekmurju (tako kot implicitno v Halozah, Prlekiji in Slovenskih goricah) do pomika zlila novi akut in cirkumfleks (v korist cirkumfleksa), ter zaradi tega sklepa, da je na tem področju pomik cirkumfleksa mlajši kot v preostalih slovenskih narečjih (1972: 201–202). Zato naj bi panonska narečna skupina ostala zunaj te splošnoslovenske inovacije. Junković gradi svoj argument na nekaterih primerih, ki jih je (domnevno) našel pri Paylu, npr. gn'eizdâ, gnezd'ou (PAVEL 1909: 37), pri čemer je v drugi navedeni obliki do pomika prišlo. Ta beseda je bila v praslovanščini končniško naglašena (paradigma B) in bi dobila novi dolgi akut na predzadnjem zlogu, v skladu s splošnim kajkavsko-slovenskim razvojem. Junković očitno ni vedel, da sta se pri tej besedi zgodili dve pomembni spremembi: (1) prešla je iz srednje v žensko sklanjatev, kar je za prekmurščino značilen pojav, in (2) po obrazcu r'ouka/rok'ou je postala mešano naglašena. Takih primerov je veliko in jasno je, da gre za oblikoglasno, ne za fonetično spremembo. Edini primer, ki bi morda podpiral Junkovičevo tezo, sta dvojnici kr'a:lâ/krâl'a: (tož./rod. ed.) (PAVEL 1909: 12), ki je ne znam razložiti (take ali podobne oblike pa tudi nisem našel pri terenski raziskavi). Vendar bi po njegovem pravilu pričakovali še **zvezd'a:, **diš'a:, **klič'a: namesto dejanskih oblik zv'ejzda, d'ü:ša, kl'ü:čâ. So še drugi razlogi, zakaj Junkovičevo pravilo ne drži, npr. kako bi Prekmurci razlikovali »mlajše« cirkumfektirane besede od novocirkumfektiranih, ki (kot povsod na Slovenskem) nimajo pomika. Ta napačna teza se nekritično ponavlja v delih drugih raziskovalcev, npr. pri LONČARIČU »[se] čini da je [progressivni pomak cirkumfleksa] sekundaran i u Prekmurju« (1988: 85).

¹³Hvaležen sem W. VERMEERJU, ki me je prvi opozoril na gradivo tipa p'oubro v prekmurščini, na katero je naletel v Pavlovem gradivu.

vendar pa obstajajo tudi besede s soglasniškimi sklopi, pri katerih je pomik izvršen, npr. tož. ed. ž. *desk'ou*, *zeml'ou*, *gnezd'ou*. Razlika med besedami brez pomika in tistimi s pomikom je v tem, da so imele besede brez pomika šibki polglasnik v prvem ponaglasnem zlogu (**pòbàra:là*, **lâgàko*). Zaradi tega domnevamo, da se na šibki polglasnik naglas ni mogel pomakniti in je zato ostal na prvem zlogu. Drugo razlago bi lahko iskali v analogiji, vendar pa model za vzorec *p'oubro*—*pobr'a:lâ*—*p'oubrâlo*—*p'oubrâli* ne obstaja. Prav tako do spremembe ni prišlo zaradi t. i. »tretjega umika«, ker je odraz dolgi samoglasnik. Če bi šlo tu res za tretji umik, bi imeli oblike s kračino: ***p'obro*, ***z'ežgo*, ***l'ejko*; prim. cankovske oblike z drugim umikom tipa *kl'âli* (Pavel 1909: 184), *p'ogno* 'pognal' (19), *p'oslo* 'poslal' (19, 269, 274), *p'ozno* 'poznal' (19, 54), *râsp'otro* 'razpotrl' (24), *s'emlo* 'zmlel' (19).

6.3 Podoben pojav najdemo tudi v kajkavskem govoru vasi Bednja, kjer je prvotni cirkumfleks pomaknjen le na zaprte zloge z dolgim samoglasnikom (**òbla:kà*, **gòlò:bà*, **sù:ši:tà* > *eblàok*, *gelòub*, *syši:t*), ne pa na odprte s kratkim samoglasnikom (**ù:ho*, **rò:kò*; **sè:no* > *vèyhe*, *ròuku*, *siene*).¹⁴ Bednjanski govor s prekmurščino deli naglaševanje tipa *vèyžgol* 'sežgal', pri katerem je cirkumfleks ostal na prvem zlogu, domnevno zaradi šibkega polglasnika v drugem zlogu. Iz tega sledi, da se je zgodil pomik pred popolno izgubo šibkih polglasnikov v prekmurščini in deloma v kajkavščini (tj. vsaj v govoru Bednje). Dejstva iz prekmurščine in bednjanskega govora nakazujejo strukturno hierarhijo pogojev za izvršitev pomika, ki jih povzemamo v preglednici.

Hierarhija pomika cirkumfleksa

Struktura	Pozna praslov. SKJ	Prekm.	Bednja	Turopolje	
∇cəc...	<i>*s/zəžəga:l(ə)</i>	<i>sežgà:l, -li</i>	<i>z'e:žgo, -gali</i>	<i>vèyžgol</i>	<i>prèbral</i>
∇cv#	<i>*òko</i>	<i>okò:</i>	<i>ok'ou</i>	<i>jýeke</i>	<i>òko</i>
∇:cv#	<i>*sè:no</i>	<i>senò:</i>	<i>sen'ou</i>	<i>siene</i>	<i>sè:no</i>
∇:cv:#	<i>*rò:kò</i>	<i>rokò:</i>	<i>rok'ou</i>	<i>ròuku</i>	<i>rò:kò</i>
∇cv:#	<i>*nògò:</i>	<i>nogò:</i>	<i>nog'ou</i>	<i>negòu/nýegu</i>	<i>nògò</i>
∇cvc(ə)#	<i>*kòkoš(ə)</i>	<i>kokò:š</i>	<i>kok'ouš</i>	<i>kekýeš</i>	<i>kòkoš</i>
∇cv:c(ə)#	<i>*gòlò:b(ə)</i>	<i>golò:b</i>	<i>gol'oub</i>	<i>gelòub</i>	<i>gòlòb</i>
∇:cv:c(ə)#	<i>*sù:ši:t(ə)</i>	<i>suši:t</i>	<i>siš'i:t</i>	<i>syšèit</i>	<i>*sù:šit</i>

6.4 Preglednica prikazuje pomik cirkumfleksa v odvisnosti od teže zloga. Tu nas zanimata kolikost praslovskega naglašene in ponaglasnega samoglasnika. Poleg tega se zdi relevantna tudi zaprtost oz. odprtost drugega zloga. Vključili smo samo tiste kombinacije, za katere so na voljo zanesljivi podatki, izključili pa nekatere teoretično možne kombinacije, ki niso zanesljivo izpričane. Zdi se, da je bilo najbolj omejevalno okolje za pomik cirkumfleksa kombinacija, ko je kratkemu cirkumfektiranemu zlogu sledil zlog s šibkim polglasnikom (skj. *sežgà:u* proti prekm. *z'e:žgo*). Samo v tem primeru se v prekmurščini cirkumfleks ne pomakne. Tudi kajkavščina v tem primeru nima pomika. Če je ponaglasni zlog kratek, vendar ne vsebuje polglasnika, se cirkumfleks pomakne v slovenščini, vključno s prekmurščino, ne pa v kajkavščini. Tudi v drugih kombinacijah se prekmurščina ujema s preostalo slovenščino, se pravi,

da pride do pomika v vseh ostalih kombinacijah. Kajkavski govor vasi Bednja pa nima pomika, če je ponaglasni zlog odprt in kratek (*jýeke, siene*) ali če je naglašeni zlog dolg, ponaglasni pa odprt in dolg (*ròuku*). Do pomika pa pride, kadar je naglašeni zlog kratek, ponaglasni pa dolg in odprt (*negòu*) ali zaprt (*kekýeš*). Očitno je odprt končni zlog manj primeren za pomik, saj se v Jedvajevevemu opisu najdejo tako dvojnice s pomikom kot tudi take brez njega (*gelòub, syši:t*).

6.5 Opozoriti je treba, da ima bednjanski govor s slovenščino skupno podaljšavo cirkumfleksa, in sicer ne glede na etimološko kolikost naglašene samoglasnika. Ta pojav je odsoten v osrednji kajkavščini (Turopolje), ki ohranja kolikost naglašene samoglasnika (*òko, sè:no, kòkoš*). To pa narekuje odgovor na še eno vprašanje v zvezi s pomikom cirkumfleksa, tj. ali je v narečjih, ki imajo pomaknjen cirkumfleks, prej prišlo do pomika ali do podaljšave. Ker imajo primeri, v katerih ni prišlo do pomika, dolžino, se ne zdi verjetna možnost ponaglasne dolžine, ki bi ji sledil naglasni pomik. Zdi se, da je dolžina funkcija preinterpretacije lastnosti cirkumfleksa, kakršne koli so te lastnosti že bile v poznih praslovanskih narečjih, ki so bila podlaga slovenščini in zahodni kajkavščini.

6.6 Podobne pojave na različni stopnji najdemo tudi v Prlekiji, Halozah, na Štajerskem in morda v drugih obrobni slovenskih govorih, na Hrvaškem pa medžimursko narečje in drugi obrobni kajkavski govori prav tako izkazujejo primere pomika cirkumfleksa; govor Slovenskih goric pa, kot kaže gradivo, pri naglasnem pomiku nima omejitev (podrobneje o tem gl. Greenberg, V pripravi). Podobno hierarhijo, z nekaterimi pridržki, suponira tudi Vermeer za rezijanščino in ziljščino (1987: 294–296).

7 Notranji naglasni umik v prekmurščini

7.1 V prekmurščini, podobno kot v mnogih drugih slovenskih narečjih, se je naglas hierarhično umaknil z vseh zadnjih kratkih in z določenih notranjih kratkih zlogov (*nos'iti > n'ositi*), kar se je dogajalo v času, ko je bilo še prisotno kolikostno nasprotje v prednaglasnem zlogu (gl. Ramovš 1950). Prekmurščina deli z večino slovenskih narečij naglasni umik s kratkega zadnjega zloga, in sicer ne glede na kolikost predzadnjega ali odprtost oz. zaprtost zadnjega zloga, npr. (**ra:st'i >*) *r'a:sti*, (**žen'a >*) *ž'ena*, (**māgl'a >*) *m'egla*; (**sq:s'ēd >*) *s'oused*, (**po'ok >*) *p'otok*, (**čab'ar >*) *č'eber*. Bolj zapleten je naglasni umik s kratkih notranjih zlogov, kar se najboljše vidi pri nedoločniku. Če je pred kratkim naglašeni stal dolg zlog, je bil naglas običajno umaknjen; pri nekaterih glagolih s tako kombinacijo zlogov je v nedoločniku naglas dosledno umaknjen (gradivo iz govora Cankove): (**ku:p'iti >*) *k'ü:piti*, (**mla:t'iti >*) *ml'a:titi*, (**pi:s'ati >*) *p'i:sâti*, (**poka:z'ati >*) *pok'a:zâti*. Pri drugih glagolih z dolgim samoglasnikom pred prvotnim naglasom pa je naglas včasih umaknjen, včasih ne (**mu:d'iti sE >*) *m'ü:diti sE ~ mid'iti sE*, (**pu:st'iti >*) *p'ü:stiti ~ pist'iti*, (**su:š'iti >*) *s'ü:šiti ~ siš'iti*, (**zāgu:b'iti >*) *zg'ü:biti ~ zgib'iti*. Razliko pogojuje naglaševanje sedanjika: ko je sedanjik naglašen na predtematskem zlogu (Stangova naglasna paradigma B), je naglas v nedoločniku stalno umaknjen; ko je sedanjik naglašen na tematskem zlogu (paradigma C), je naglas neobvezno umaknjen. Implikacija je torej: n. p. B > n. p. C (umik pri n. p. B je verjetnejši od umika pri n. p. C). Če je pred kratkim naglašeni stal kratek zlog, pa je bil naglas včasih umaknjen, včasih ne, npr. *mol'iti, pel'âti, nos'iti, voz'iti, z'áčnoti* in tudi *m'oliti, p'elâti, n'ositi, v'oziti*, vendar vedno samo *bož'âti, drž'âti, gor'eti, pobr'âti, sed'eti, trp'eti, zgod'iti*. V oblikah, ki imajo

naglas stalno na tematskem zlogu, tj. so brez umika, je sedanjik končniško naglašen (paradigma C), npr. *bog'i: sɛ*, *bog'i:mo sɛ*, *pober'e:*, *pober'e:mo*. V oblikah, ki imajo lahko naglašen tematski ali predtematski zlog, ima sedanjik naglas na kratkem predtematskem zlogu (Stangova paradigma B), npr. *m'oli*, *m'olimo*, *p'elɛ*, *p'elɛmo*. Kar zadeva kolikost prednaglasnega zloga, je implikacija naslednja: dolžina > kračina (umik pri dolžini je verjetnejši kot pri kračini). Hierarhijo pogojev, ki določajo umik naglasa z notranjega kratkega zloga v nedoločniku (upoštevaje obe zgoraj omenjeni implikaciji) povzemamo v preglednici.

Notranji umik naglasa pri nedoločniku

Naglasna paradigma	Prvotna kolikost prednaglasnega samoglasnika	Umik	Primeri
C	kračina	∅	(* <i>bojāti</i> >) <i>bož'āti</i> , (<i>bog'i:</i>)
C	dolžina	±	(* <i>su.šiti</i> >) <i>siš'iti/s'ü:šiti</i> (<i>siš'i:</i>)
B	kračina	±	(* <i>nositi</i> >) <i>nos'iti/n'ositi</i> (<i>n'osi</i>)
B	dolžina	+	(* <i>poka:zāti</i> >) <i>pok'a:zati</i> (<i>pok'a:že</i>)

8.1 Ohranitev cirkumfleksa na začetnem zlogu (tip *p'oubro*) in umik z notranjih kratkih zlogov (tipi *s'ü:šiti*, *n'ositi*, *pok'a:zāti*) je treba razlikovati od umika z notranjih dolgih na predhodne dolge zloge. To je tip *z'a:bāvā* (prim. skj. *zabà:va*), ki je znan v kajkavščini in ga je Vermeer poimenoval »Ivšičev umik« (po Stjepanu Ivšiču, ki je pojav prvi prepoznal); za pojav je dosti dokazov v govoru Bednje (Vermeer 1979: 375–377). Do Ivšičevega umika pride v besedah z vsaj tremi zlogi, kjer je prvotno naglašeni zlog najprej postal novocirkumfektiran, zlog pred njim pa je bil že v psl. dolg. Tako je npr. v bednjanskem govoru zlog, ki je prejel naglas po umiku, dolg akutiran, npr. *zó:bovo* (< **za:bà:va* < **za:bāva:*). Če je bil prednaglasni zlog v psl. kratek, je cirkumfleks ostal na prvotno naglašnem zlogu (*pehè:ištve* 'pohišstvo'). Izjema je množina nekaterih trizložnih samostalnikov srednjega spola, npr. bednjansko *kȳeleno* 'kolena', ki izkazuje umik na kratki zlog. Za to so morda oblikoslovni razlogi, vendar pa bi bilo za potrditev te domneve treba zbrati več primerjalnega gradiva (za podrobnosti gl. Vermeer, prav tam). Prekmursko gradivo se v teh treh tipih ujema z bednjanskim (vendar pa naglas na novonaglašnem zlogu seveda ni tonemski), npr. v Cankovi *z'a:bāvā*; *poh'i:štvo*, *žel'oudɛc*; *k'oulɛna*. Pavel (1909) ima še veliko več primerov Ivšičevega umika: *k'oudilā* (54), *n'a:potā* (13), *n'a:vādā* (8, 13), *p'ousidā* 'posojilo' (55), *pr'e:čimbā* (41), *pr'i:segā* (42) (prim. skj. *kodè:lja*, *napò:ta*, *navà:da*, *posè:da*, *preči:mba*, *prisè:ga*); opisni deležnik (ž. ed.): *k'ü:pilā* (26), *p'i:sālā* (avtorjevo gradivo), *sk'a:zālā* (58), *zl'ü:bilā* (264). Do umika ni prišlo, če prvotno naglašeni zlog nima novocirkumfektiranega ustreznika v knjižni slovenščini, npr. cankovsko *kolb'a:sā* (29), *nesr'ečā* (35), *nev'olā* (16) (prim. skj. *klobá:sa*, *nesré:ča*, *nevó:lja*).

8.2 Nekatere oblike še vedno ostajajo nerazjasnjene, vendar pa bo za njihovo razlago potrebno zbrati več primerjalnega gradiva.¹⁵ Med njimi je oblika *'outâvã*, ki se vede, kot da bi bil prednaglasni zlog dolg (prim. skj. *otà:va*); oblika *m'otikã* (obe obliki sta bili tako naglašeni v Cankovi, Martinju in Polani; avtorjevo gradivo), v kateri je prišlo do umika na kračino (prim. skj. *moti:ka*); pri Pavlu zabeležena dvojnica *l'epotã/lep'outã* (37) (prim. skj. *lepó:ta*), ki ima umik nepričakovano z (verjetno) akutiranega zloga; prav tako že zgoraj omenjeni tip *k'oulenã*.

8.3 Za zgoraj opisane naglasne spremembe v prekmurščini predlagamo naslednjo relativno kronologijo: (1) pomik cirkumfleksa; (2) izguba šibkega polglasnika znotraj besede; (3) umik naglasa s kratkega zloga znotraj besede, najprej na dolžino, nato na kračino (z različnimi stopnjami uresničitve glede na paradigmatski »pritisk«); (4) »Ivšičev umik«. Med spremembami (1) do (4) je moralo biti pravilo, po katerem se je skrajšal prvotno (v praslovanščini) cirkumfektirani zlog (**mĕ:so > *mĕ:sou > *mesou*), ker pravilo (4) razlikuje pomaknjeni cirkumfleks, pri katerem do »Ivšičevega umika« ni prišlo (**mesou > **mé:so*), in novi cirkumfleks, pri katerem je do »Ivšičevega umika« prišlo (**za:bãva > *zá:bava*). Ker med skrajšanjem in praviloma (2) in (3) ni medsebojnega vplivanja, ga ne moremo z gotovostjo uvrstiti v relativno kronologijo, verjetno pa je povezano s podaljšanjem pomaknjenega cirkumfleksa, torej bi bilo približno istočasno s pravilom (2). Z vsemi temi spremembami se je v prekmurščini izgubila prednaglasna dolžina (s tem tudi zunajnaglasna kolikost). Tako je prekmurščina po drugi poti prišla do istega rezultata kot druga slovenska narečja.

9.1 Po teh spremembah so v prekmurščini izginile tonemske razlike; seveda je natančen čas tega dogodka nemogoče določiti. Jasno pa je, da se je dalje razvijal tonemski prozodijski sistem osrednjih slovenskih narečij, ki pa so izgubila razliko med dolgimi in kratkimi zlogi (kar je takrat zadevalo le dolge in kratke akutirane zloge) razen v zadnjem zlogu večzložnih besed. Prekmurščina je, podobno kot nekatera druga obrobna narečja, ostala zunaj te inovacije, tako da je glede na možnost pojavitve kolikostnih nasprotij v katerem koli naglašenem zlogu v besedi tipološko bližje kajkavskim narečjem. Ni povsem jasno, zakaj so se tonemska nasprotja v prekmurščini izgubila; pomensko razločevalno vlogo so imela gotovo vsaj v dolgih zlogih, vendar pa z zelo majhno funkcijsko obremenitvijo. To je že dovolj tehten razlog za strukturno izgubo tonemskosti, kar se je zgodilo v precejšnjem delu vzhodne slovenščine in tudi v kajkavskih narečjih ob slovensko-hrvaški meji. Obstaja pa tudi možnost, da je v prekmurščini to izgubo povzročil jezikovni stik, o katerega obsegu pa lahko le ugibamo. Eden od vzrokov pri tej možnosti bi bil lahko stik z madžarsko govorečim prebivalstvom: Madžari kolikost razlikujejo v katerem koli zlogu besed, nimajo pa tonemskih nasprotij. Če so Madžari, vsaj v določenem delu Prekmurja ali določeni sloj prebivalstva, osvojili takratno prekmurščino, so ohranili kolikostna nasprotja, niso pa mogli razlikovati tonemskih nasprotij. Tako stanje bi se potem začelo širiti po vsem Prekmurju. Možno je, da sta delovala tako notranji strukturni kot tudi arealni vzrok. Tipološko paralelo najdemo v južnem delu južnoslovenskih narečij: sistemi z razločevalnim mestom naglasa in kolikostjo v naglašanih zlogih se pojavljajo v nekaterih črnogorskih govorih, ki so v stiku s takimi albanskimi, ki ohranjajo kolikostno razliko v naglašanih zlogih.

¹⁵Poleg gradiva iz kajkavskih govorov, ki ohranjajo kolikost in tonemskost, so posebnega pomena govori z novoodkriti kolikostjo in tonemskostjo (ni pa jasno, katera od njiju ima fonemsko vrednost) neke v vzhodnem delu haloškega narečja (ZORKO 1993: 205–206).

10 Samoglasniške inovacije v govoru Martinja

10.1 Srečno naključje je, da je bil govor Cankove prvi med prekmurskimi govori obsežno opisan: ohranja razmeroma starinski sistem tako za prekmurščino kot za slovenščino na sploh, tako da so razmerja med prekmurščino in preostalo slovenščino že precej jasna.¹⁶ Na tem mestu bi opozorili le na glasoslovne spremembe, ki so pripeljale od starinskega cankovskega do inovativnega martinjskega sistema, ki predstavlja eno od možnih poti razvoja prekmurskih samoglasniških sistemov v zadnjih nekaj generacijah. V Martinju se je z odpravo kolikostnega nasprotja v naglašanih zlogih razvil precej zapleten in tipološko zanimiv sistem dvoglasnikov¹⁷ (ki še ni bil opisan za kak prekmurski krajevni govor). Novi sistem ohranja večino prejšnjih kolikostnih nasprotij tako, da jih nadomešča s kakovostnimi.

10.2 Cankovska samoglasnika /'e:/ in /'ei/ odgovarjata martinjskemu /'ei/, npr. *ocvr'e:š*, *zv'eizdâ* (Cankova); *ocvr'eiš*, *zv'eizdΛ* (Martinje).¹⁸ /'e/ in /'ε/ sta sovpadla v /'ie/, npr. *m'elemo*, *d'edek* (Cankova); *m'ielΛmo*, *d'iedΛk* (Martinje). Pri /'i:/ in /'i/ je nastalo novo kakovostno nasprotje med /'y/ in /'i/, pri čemer je refleks za starejši /'i:/ pomaknjen nazaj k srednjemu redu (podobno ruskemu /y/), medtem ko je /'i/ ohranil prvotno kakovost, npr. *v'i:din*, *v'idetī* (Cankova); *v'ydim*, *v'idΛti* (Martinje). Fonem /y/ ima dve alofonski inačici v prosti variaciji; dopušča se namreč tudi dvoglasniška uresničitev ['əi], npr. *v'aidim*, *s'yn ~ s'ain*, *guč'ymo ~ guč'aimo*, *ml'ynΛr ~ ml'ainΛr*. Cankovska /'o/ in /'â/ ustrežata martinjskima dvoglasnikoma /'uo/ in /'oa/, npr. *čl'ovek*, *br'ât*; Martinje *čl'uovΛk*, *br'oat* (Cankova). Cankovski /'ou/ odgovarja martinjskemu /'ao/, pri čemer je prvi del dvoglasnika postal strnjen, drugi del pa nerazpršen. V martinjskem govoru sta /'u/ in /'ü/ v glavnem refleksa za dolžino in kračino, prim. *v'u:k*, *g'uč* 'jezik, govor', *d'ü:šâ*, *kr'ü* (Cankova); *v'uk*, *g'uč*, *d'üša*, *kr'üj* (Martinje). Pri refleksu za /'ü:/ pa je možnost dvoglasniške uresnitve ['üu] ali ['üi], zaradi česar bi bilo treba najbrž vzpostaviti nasprotje /'ü/—/'üu/. Vendar je ta dvoglasniška uresničitev omejena na majhno število besed, zato ima v sistemu zelo obrobno vrednost. Primeri s to uresnitvijo so v gradivu *gr'üuškica*, *k'üupiti*, *l'üupΛti* 'luščiti', *l'üidi* 'ljudi' (rod. mn.), *l'üupo*, *sl'üuziti*, *s'üučΛ* 'suša', *v'üunΛ*. Refleks zlogotvornega *r* je v martinjskem govoru dvoglasniški, in sicer /ər/, npr. *dərž'y*, *sər'c'ei*.

10.3 Pri teh spremembah so razpršeni samoglasniki /i, ü, u/ ostali enoglasniki, razen deloma /y/, ki ima prosto varianto [əi]. Enoglasnik je ostal tudi dolgi kompaktni /a/. Dvoglasnika /'ei, 'ao/ sta nastala iz podedovanih /'ei/, /'ou/, ki zastopata *ě: in *o: po vsem jugovzhodnem slovenskem prostoru; v Martinju sta prva dela dvoglasnikov postala bolj zvočna, pri /'ao/ je prvi del celo strnjen. To je razumljivo ob

¹⁶Na to je že prej opozoril RIGLER 1986 (1963): 171.

¹⁷Prekmurski govori brez kolikostnih nasprotij se nahajajo v posameznih vaseh, ne pa na katerem koli strnjenem območju. To dejstvo podpira domnevo (gl. razlago v nadaljevanju), da gre pri tej izgubi za strukturni vzrok. Tu verjetno vendarle ne gre za podaljšavo obstoječih akutiranih samoglasnikov, inovacijo, ki naj bi se razširila v sosednje goričansko narečje, ker je inovacija v Prekmurju zemljepisno tako razpršena. Vasi, ki so v mojem gradivu zabeležene kot sistemi brez kolikosti, so (s severa proti jugu) Štefanovci, Sakalovci, Martinje, Večeslavci in Gančani; RIGLER ima tudi Gorico (1986 [1963]: 171). Gotovo jih je še precej več.

¹⁸Za razliko od razvoja, zabeleženega v bližnjih Markovcih, se dvoglasnika ne razlikujeta z razširitvijo dvoglasnika *eĭ* (< *ě:) (RIGLER 1986 [1963]: 172).

spremembah, ki so jih doživeli samoglasniki v zgodnejšem sistemu: dolga in kratka sprednja samoglasnika /e:/, /ɛ/ sta si bila v nasprotju v dveh lastnostih, in sicer [± dolg] in [± napet], delila pa sta lastnosti [-razpršen] in [-strnjen]. Katera lastnost je razločevalna, je bilo za govoreče dvoumno, očitno pa so se odločili za kakovostne lastnosti in v nadaljnjem razvoju kolikost ni igrala več vloge. Prva poenostavitev precej zaznamovanega nasprotja /ei/—/e:/—/ɛ/ je torej fonološka izguba razlike po prvini [±dolg] (abduktivna sprememba), pri čemer je ostala napetost edina razločevalna lastnost med /e/ in /ɛ/ in oba sta lahko nastopala v (preobilnostno) dolgih zlogih. Potem je /ɛ/ verjetno postal dvoglasnik tipa [eɛ] ali [ie]; tak dvoglasnik pa bi, kot se zdi, kršil tipično pravilo diftongizacije, tj. da je zaporedje prvin nezaznamovano—zaznamovano (po zvočnosti),¹⁹ vendar je tu ob prisotnosti že obstoječega dvoglasnika /ei/ zaznamovanost po občem načelu obrnjena. Povsem razumljiva je druga poenostavitev, ko se je /e:/ izenačil z že obstoječim dvoglasnikom /ei/, s čimer se je uresničila možnost, ki je bila zopet nezaznamovana po načelu znotrajsegmentne variacije za ta napeti samoglasnik. Potemtakem diftongizacija odpravlja potrebo po razločevalni lastnosti [±napet] (abduktivna sprememba) in fonetična uresničitev je prirejena za manj zaznamovano različico [+ohlapien] (deduktivna sprememba). Ni izključeno, da so vsi ti procesi potekali istočasno. Podobno se je verjetno zgodilo pri zadnjih dvoglasnikih. Opozoriti je treba, da načelo notranjesegmentne variacije velja tudi v primeru kratkega zaokroženega /ã/, kjer delu, ki je manj zaznamovan glede na bemolnost [a], sledi bolj zaznamovani [o].

10.4 »Moderna« vokalna redukcija (sovpad nenaglašanih /e/ /ɛ/, /a/ in njihovo osredinjenje v /ʌ/) v martinjskem govoru predstavlja logično nadaljevanje splošno-slovenske težnje po izgubi kolikostnih nasprotij. Po mnenju Golusheve (1977), ki govori o vokalni redukciji v gorenjščini, je bilo takole: »Podaljšanje nenaglašanih samoglasnikov v nezadnjih zlogih je bila deduktivna sprememba, do katere je prišlo zarade predhodne abdukcije [tj. preinterpretacije s strani govorcev], da so vsi fonemsko naglašeni samoglasniki dolgi. [...] [F]onetično skrajšanje naglašanih zlogov je bila deduktivna sprememba, ki je sledila preinterpretaciji naglasnega sistema v takega brez razločevalne kolikosti. Ta deduktivna sprememba nastopi, da se realizirajo zveze znotraj koda; natančneje, da se poudari odsotnost razločevalne kolikosti, je uvedeno pravilo o skrajšanju naglašanih samoglasnikov« (113). Torej: čeprav gre za različne segmente (v gorenjščini je vokalna redukcija, zajela kratke in nenaglašene razpršene samoglasnike, tj. *i, *ě, *u > ə), proces vokalne redukcije, ki je strukturalno pogojen, velja tudi za prekmurščino. V tem primeru je redukcija mnogo mlajša, saj je tudi izguba razločevalne kolikosti, ki naj bi bila po mnenju Golusheve strukturalna predhodnica redukcije, mnogo kasnejšega datuma.

11 Sprememba *j > d'*

11.1 Kot je znano, ima severna prekmurščina spremembo *j > d'* na začetku naglašene zloga ali za soglasnikom, ne glede na mesto naglasa, npr. *d''iezik*, *d''ünac*, *d''aram*, *d''iečman*, *d''iesti*, *dod''iti* 'molsti', *smad''ati* *sa*, *vač''ierd''a*,

¹⁹To je splošni »princip notranjesegmentne spremembe«, kjer »sta nasprotni vrednosti lastnosti, v odnosu do katere je segment diftongiziran, v segmentu razporejeni v vrstnem redu nezaznamovano — zaznamovano« (ANDERSEN 1972: 23).

z'uord' ʌ, dr'eivd' ʌ, p'ierd' ʌ, z'ield' ʌ, lid': 'ei (Martinje).²⁰ Soglasnik *d'* se najde tudi v drugih okoljih, ko je v odvisne sklonne razširjen iz imenovalnika, npr. rod. ed. *d' ez'ika* (ker *d' iezik*), rod. ed. *d' ečm'ienʌ* (ker *d' iēčmen*); drugače ostane *j* nespremenjen, npr. *jas' ein, jas' einʌ, p'uojep, p'uojbʌ*. V cankovskem govoru je sprememba šla še dlje: pred sprednjimi samoglasniki je refleks *g* (*g' ezik, g'e:trã, c'änkofčarge, bog'i:n sɛ*), pred zadnjimi pa *ž* (*bož'ati se, ž'áboko, ž'oukãti*).²¹ Areal spremembe *j > d'* pokriva ves severni del Prekmurja do črte, ki poteka od Cankove na zahodu do Filovcev na vzhodu, se pravi goričko in ravensko podnarečje. To fonetično spremembo poznajo tudi madžarska narečja v neposrednem stiku s prekmurščino tako v Sloveniji kot na Madžarskem, npr. *gyövök* 'pridem' (knj. *jövök*), *zsebgýe* 'njegov žep' (knj. *zsebjé*), *sargyu* 'druga košnja' (knj. *sarjú*); *ujjajim* 'moj prst' (knj. *ujjaim*) (gl. gradivo pri Penavin 1966: zemljevidi 21–23, 140; Véghu 1959: zemljevidi 56, 71, 74–78, 80, 123).

11.2 Smer te spremembe kaže na to, da je nastala v madžarskih narečjih in se je po stiku s slovenskimi razširila v Prekmurje. To je razumljivo, ker je v madžarskem glasovnem sistemu že prej obstajal fonem /d'/, ki bi mu govorniki lahko pripisali alofone fonema /j/ z vzvišeno zaporo, se pravi v vzglasju naglašenelega zloga in za soglasnikom. To je tipična abduktivna sprememba, pri kateri je preinterpretirana le prvina [-soglasniško] > [+soglasniško]. Domnevo, da gre za prvotno madžarsko spremembo, potrjuje tudi dejstvo, da se je isti pojav razširil tudi na del gradiščanskih hrvaških narečij, ki so v stiku z istim madžarskim arealom, ne pa s prekmurščino (gl. gradivo pri Neweklowskem 1978: 184–185).

12 Sklep

12.1 Prikazani opis in analiza prekmurskega narečja potrjujeta in precizirata že znano dejstvo, da je med slovenskimi narečji prekmurščina poseben fonološki in oblikoslovni tip. V njeni osnovi so normalni fonološki razvoji, skupni tudi ostalim slovenskim narečjem, vendarle pa ostaja na robu (pomik cirkumfleksa) ali zunaj nekaterih inovacij (podaljšanje akuta), ali pa je bila relativna kronologija sprememb drugačna kot drugod (npr. sovpad **l'* in **t' v *t'* in nato olajšanje **t' v u* na koncu zloga: *kob'ila, kob'i:u—kr'a:u* 'kralj'). Pri vsaj enem pojavu, namreč pomiku cirkumfleksa, prekmurščina tvori nekakšen most med slovenščino in kajkavščino. Še več: glede na to, kako se pomik cirkumfleksa pojavlja v prekmurščini in kajkavščini, lahko sklepamo na strukturne razmere, v katerih je do te inovacije prišlo; bila je namreč odvisna od relativne teže zloga. Prekmurščina kaže tudi na to, da do pomika cirkumfleksa ni prišlo povsod hkrati: v prekmurščini se je to moralo zgoditi pred odpadom šibkih polglasnikov. Kasnejše izoglose potekajo v smeri od severa proti jugu, kar bi lahko kazalo na stik z madžarščino (preobilnostno razlikovanje kratkega in dolgega *a* glede na [±bemolnost]; *j > d'*; znižanje končnega *-u*); druge so jasno notranje strukturno motivirane (notranji naglasni umik, izguba kolikostnih nasprotij).

²⁰Tej preprosti spremembi je posvečena razmeroma obsežna literatura (gl. RAMOVŠ 1924: 165–168 in tam navedeno literaturo). V tej razpravi se obravnava le z namenom, da se opredeli izoglosa in jasno pokaže izvor spremembe.

²¹Pavel ima skoraj vedno samo *d'*, iz česar sklepamo, da je do podvojitve alofonov na Cankovi prišlo v tem stoletju (v generacijah po Pavlovih zapisih) ali pa je Pavel imel obe varianti za enoten fonem /d'/. Bolj verjetna je prva možnost, saj so Pavla v prvi vrsti zanimale fonetične podrobnosti.

NAVEDENKE

- Henning ANDERSEN 1972: Diphthongization. *Language* 48/1: 11–50.
 --1973: Abductive and Deductive Change. *Language* 49/4: 567–593.
- Anton BAJEC 1921–1922: O prvotnem slovenskem naglasu \hat{v} v rezijanskem narečju. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 3: 40–42.
- Ruth A. GOLUSH 1977: The Origin of Vowel Reduction in Slovene. *Papers in Slovene Studies* 1976 (ur. Rado L. Lencek): 107–119. New York, N.Y.: Society for Slovene Studies.
- Marc L. GREENBERG 1990: *A Historical Analysis of the Phonology and Accentuation of the Prekmurje Dialect of Slovene*. Neobjavljena doktorska disertacija, Kalifornijska univerza v Los Angelesu (UCLA). XIV + 273 str.
- v pripravi: Circumflex Advancement in Prekmurje and Beyond.
- Pavle IVIĆ in dr. 1981: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom* (= Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine: *Odjeljenje društvenih nauka* 9, Posebna izdanja 55). Sarajevo: ANU BiH.
- Josip JEDVAJ 1956: Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1: 279–330.
- Zvonimir JUNKOVIĆ 1972: *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta* (= *Rad JAZU* 363, *Odjel za filologiju* 17). Zagreb: JAZU.
- Mirko KRIŽMAN 1987: Jezikovna sedanost v Radgonskem kotu s sociolingvističnih vidikov. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 58 (= 23)/2: 173–215.
- Tine LOGAR 1981: Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem. V: Ivić in dr.
- Mijo LONČARIĆ 1988: Rani razvitak kajkavštine. *Rasprave Zavoda za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku* 14: 79–104.
- G. S. LOWMAN 1932: Specimen: Slovenian (Prekmurje Dialect). *Le maître phonétique*: 57–58.
- Gerhard NEWEKLOWSKY 1978: *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete* (= *Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung* 25). Dunaj: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- France NOVAK 1985: *Slovar beltinskega prekmurskega govora* (ur. Vilko Novak). Murska sobota: Pomurska založba.
- Avugust PAVEL (Ágoston Pável) 1909: *A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana* [Fonetika cankovskega slovenskega govora]. Budimpešta.
- 1916a: A legujabb vend irodalom nyelve [Novejši prekmurski knjižni jezik]. *Nyelvtudomány* 6/1: 1–27.
- 1916b: A legujabb vend irodalom nyelve (nad.). *Nyelvtudomány* 6/2: 103–116.
- 1917: Vend szöveggyűjtemény s az eddigi gyűjtések története [Zbirka prekmurskih besedil in zgodovina zbiranja do danes]. *Nyelvtudomány* 6/3: 161–187.
- 1918: Vend szöveggyűjtemény s az eddigi gyűjtések története (nad.). *Nyelvtudomány* 6/4: 263–282.
- Olga PENAVIN 1966: *A Jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlasza* [Atlas pomurskih madžarskih narečij v Jugoslaviji] (= *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 116). Budimpešta: A Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- Fran RAMOVŠ 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika II. Konsonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- 1950: Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. *Slavistična revija* 3/1–2: 16–23.
- Jakob RIGLER 1972: O rezijanskem naglasu. *Slavistična revija* 20/1: 115–126.
- 1986 (1963): Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Razprave o slovenskem jeziku* (ur. Franc Jakopin): 139–186. (Prvotno izšlo v *SR* 14: 25–78.)
- 1986 (1973): Smeri glasovnega razvoja v panonskih govorih. *Razprave o slovenskem jeziku* (ur. Franc Jakopin): 116–138. Ljubljana: Slovenska matica. (Prvotno izšlo v zborniku *Študije o jeziku in slovstvu*: 113–128)

- Christian S. STANG 1957: *Slavonic Accentuation* (= *Norske Videnskaps-Akademi i Oslo I. Hist.-Fil. Klasse 3*). Oslo: W. Nygaard.
- Antun ŠOJAT 1982: Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6: 317–493.
- József VÉGH 1959: *Órségi és hetési nyelvatlasz*. Budimpešta: Akadémiai Kiadó.
- Willem VERMEER 1979: Innovations in the Kajkavian Dialect of Bednja. *Dutch Contributions to the Eighth International Congress of Slavists* (ur. J. M. Meijer): 347–381. Lisse: Peter de Ridder.
- 1987: The Treatment of the Proto-Slavic Falling Tone in the Resian Dialects of Slovene. *Dutch Studies in South Slavic and Balkan Linguistics* (= *Studies in Slavic and General Linguistics* 10): 275–298. Amsterdam: Rodopi.
- Zinka ZORKO 1989: Govor vasi Žetinci (Sicheldorf) v avstrijskem Radgonskem kotu. *Slavistična revija* 37/1–3: 241–251.
- 1992: Prleško narečje v Radomerščaku, rojstem kraju F. Miklošiča. *Miklošičev zbornik: Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1991* (ur. Jože Toporišič) (= *Obdobja* 13): 463–476. Ljubljana: SAZU, Univerza v Ljubljani; Maribor: Univerza v Mariboru.
- 1993: Daljšanje akuta v severovzhodnih slovenskih narečjih. *Slavistična revija* 41/1: 193–207.

SUMMARY

The first part of the paper presents a phonological sketch of three village dialects of Prekmurje (located in northeastern Slovenia and southwestern Hungary), representing the three traditional subdivisions of the dialect: *goričko*, *ravensko* and *dolinsko*. Martinje (*goričko*, northern Prekmurje), Cankova (*ravensko*, southwestern Prekmurje) and Polana (*dolinsko*, southeastern Prekmurje) differ from each other phonologically in terms of relatively recent Prekmurje-internal innovations: (1) rounding of short and unstressed *a* (Martinje, Cankova) vs. rounding of long stressed *a* (Polana); (2) lenition of word-final *-l* > *-o* (Martinje, Cankova) vs. lenition of *-l* > *-u* (Polana); (3) the change *j* > *d'* before a stressed vowel or following a consonant (Martinje, Cankova); (4) complete rephonologization of quantitative with qualitative oppositions (Martinje); (5) the change *t* > *k* before **l* (Cankova, Polana).

The second part of the paper treats some details of the phonological and morphological development of Prekmurje with respect to Common Slavic and Common Slovene, focusing on issues that are not discussed fully in the dialectological literature. A new proposal for the advancement of the circumflex is discussed as well as a phonological hierarchy given for the retraction of stress from internal syllables. A contrastive analysis of the relatively conservative vowel system of Cankova with the innovative system of Martinje attempts to elucidate the processes by which distinctive quality replaced quantity as a structurally motivated set of changes.

The description and analysis confirm and make more precise the notion that the Prekmurje dialect forms a somewhat special phonological and morphophonological type among the Slovene dialects. The formation of the dialect reflects the normal phonological developments common to the rest of Slovene, but remains outside of (e.g., acute relengthening) or on the periphery (e.g., circumflex advancement) of some innovations. In terms of one important isogloss, the circumflex advancement, Prekmurje displays a restricted realization, one that can be connected with similar phenomena in eastern Slovene and western Kajkavian. In addition, the way that circumflex advancement occurred in Prekmurje and Kajkavian reveals the general structural conditions under which the innovation occurred, namely, it was dependent on relative syllable weight. Circumflex advancement also did not take place everywhere at the same time, as is revealed by the Prekmurje evidence: it must have taken place there before the fall of weak jers. A relative chronology of (internally motivated) prosodic innovations is proposed: (1) circumflex advancement, (2) loss of weak internal jers, (3) retraction of ictus from short stressed syllables, first onto short then onto long (with morphological constraints), (4) a retraction of neo-circumflexes onto preceding long vowels ("Ivšič's retraction"). Other isoglosses are north to south, possibly indicating contact with Hungarian (differentiation of short and long *a* in terms of [±flat]; *j* > *d'*); others have clear internal structural motivation (internal stress retraction, loss of vowel quantity).